

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedra**

Kotrynos Urbaitytės,
V kurso, taikomosios jurisprudencijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

Lietuvos teisės šaltiniai. Pokyčiai nuo 1990 m.

Vadovas doc. dr. Haroldas Šinkūnas

Recenzentas prof. dr. Jevgenij Machovenko

Vilnius
2020

Turinys

ĮVADAS	2
1. PADĖTIS IKI LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS ATKŪRIMO	4
1.1. Teisės šaltinių samprata	4
1.2. Lietuvos Respublikos teisės šaltiniai	5
1.3. Sovietinės teisės aspektai	8
1.4. Teisinis atgimimas	10
1.5. Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas	11
1.6. Vakarų teisės tradicijos pokyčiai	13
2. LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJA IR SU JA SUSIJĘ TEISĖS ŠALTINIAI	15
2.1. Aukščiausiojo teisės akto sukūrimas	15
2.2. Konstituciniai įstatymai	17
2.3. Konstitucinis Teismas	19
2.4. Teismo precedentas	21
2.5. Teisės principai	24
3. KITI LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖS ŠALTINIŲ POKYČIAI	27
3.1. Teisės mokslas	27
3.2. Nacionalinė statutinė teisė	29
3.3. <i>Soft law</i>	33
3.4. Tarptautinė teisė	34
3.5. Europos Sąjungos teisė	35
3.6. Teisės perspektyvos	37
IŠVADOS	39
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	40
SANTRAUKA (lietuvių kalba)	46
SANTRAUKA (užsienio kalba)	47

ĮVADAS

Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas iš esmės yra pereinamasis etapas nuo sovietinės prie šiuolaikinės teisės. Atsižvelgiant į tai, kad bene penkiasdešimt metų Lietuvai buvo primestas kitos, socialistinės valstybės sukurtas teisinis reguliavimas, kuris ir okupacijos metais, ir juolab atkūrus nepriklausomybę, buvo nepakankamas sureguliuoti įvairius teisinius santykius, o tiek įstatymų leidyba, tiek jų taikymo praktika buvo veikiami ne tik sovietinės patirties, bet ir naujų idėjų bei naujo gyvenimo poreikių, šio laikotarpio teisei būdinga ne tik itin dinamiška plėtra, bet ir ganėtinas prieštaringumas bei nenuoseklumas. Svarbu paminėti ir tai, kad Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo metu įvykusios teisinės sistemos reformos tapo prielaida kitų, šiame magistro darbe aptarsiamų pokyčių, kurie vyksta iki pat šios dienos.

Temos aktualumas. Nors Lietuvos teisės šaltinius savo darbuose nurodo ne vienas autorius, šiemet minint Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo trisdešimtmetį kyla natūralus poreikis apžvelgti, kokie Lietuvos teisės šaltinių pokyčiai įvyko būtent šiuo laikotarpiu. Be kita ko, kadangi tam tikri teisės šaltinių pokyčiai vyksta iki pat šios dienos, atskiri autoriai savo darbuose aptaria tiek pačios teisės, tiek teisės šaltinių perspektyvas, šio darbo aktualumas taip pat pasireiškia ir Lietuvos teisės šaltinių perspektyvų ir galimų pokyčių ateityje analize.

Darbo tikslas. Šio darbo tikslas yra apžvelgti Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo metu ir po jo įvykusius teisės šaltinių pokyčius bei aptarti galimus teisės šaltinių pokyčius ateityje.

Darbo uždaviniai. Siekiant aukščiau nurodyto tikslo, bus stengiamasi įgyvendinti tokius uždavinius:

1. Pateikti teisės šaltinio sampratą bei teisės šaltinių klasifikaciją, palyginti šiuos aspektus su, atitinkamai, sovietinės teisės šaltinio samprata bei teisės šaltinių klasifikacija;
2. Atskleisti Konstitucijos, kaip aukščiausiojo teisės akto, sukūrimo svarbą;
3. Nurodyti teisės mokslo reikšmę Lietuvos Respublikos teisės šaltinių sistemoje;
4. Apibrėžti tarptautinės teisės taisyklių padarytą poveikį Lietuvos Respublikos teisėje;
5. Aptarti Lietuvos Respublikos perspektyvas teisės šaltinių prasme.

Darbo objektas. Šio darbo objektas yra Lietuvos teisės šaltiniai formaliąja prasme, teisės šaltinius suvokiant kaip išorinę teisės principų ir normų išraiškos formą, tai yra, tam tikrą teisinio pobūdžio informaciją, kuri padeda atskleisti teisę (principus ir normas)¹.

Tyrimo metodai. Šiame darbe aptariamiems klausimams nagrinėti yra naudojamas lingvistinis tyrimo metodas, kadangi yra pateikiamos teisės šaltinio bei atskirų teisės šaltinių rūšių definicijos, taip pat ir sisteminis tyrimo metodas, kadangi nagrinėjama tam tikra – teisės šaltinių – sistema, kuri neginčijamai yra platesnės sistemos – teisės – dalis. Be kita ko, yra pasitelkiamas ir istorinis tyrimo metodas, kadangi temai atskleisti yra nagrinėjamos istoriškai susiklosčiusios aplinkybės, atitinkamais klausimais atskleidžiama Lietuvos teisės šaltinių padėtis atskirais valstybės gyvavimo laikotarpiais. Kaip bebūtų, nors ir darbo objektu nėra sovietinės teisės ir nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos teisės lyginimas, turint omenyje tai, kad įvyko teisės tradicijos pasikeitimas, tam tikrais aspektais pasitelkiamas ir lyginamasis tyrimo metodas.

Darbo originalumas. Šis darbas parašytas nagrinėjant skirtingų autorių darbus atskirais aspektais, siekiant sudėlioti įvykusius teisės šaltinių pokyčius į vieną visumą perspektyvoje nuo 1990 m. Atliktas tyrimas yra savarankiškas, šiame darbe stengiamasi atskleisti esminius teisės šaltinių pokyčius, įvykusius laikotarpiu nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo.

Svarbiausi šaltiniai. Svarbiausiais šio darbo šaltiniais iš esmės yra teisės teorijos, teisės istorijos, konstitucinės teisės mokslininkų darbai, taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai, informacijai apie sovietinę teisę surinkti panaudoti sovietinės teisės teorijos vadovėliai. Šiame darbe remiamasi tokių Lietuvos teisės mokslininkų nuomonėmis kaip: E. Kūrio, V. Mikelėno, A. Vaišvilos, K. Valančiaus, M. Maksimaičio, S. Vansevičiaus ir kt.

---

¹ BAUBLYS, L., *et al. Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: Leidykla MES, 2010, p. 162.

1. PADĖTIS IKI LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS ATKŪRIMO

1.1. Teisės šaltinių samprata

Teisės šaltiniui imama suteikti įvairių prasmų juo vadinant ne tik įstatymų leidėjo interesus (valią), paskatinusius normos atsiradimą, bet ir tuos aktus, kuriais norma yra išreiškiama, formuluojama, todėl teisės teorijos vadovėliuose teisės šaltinio ir teisės normos temos dažniausiai formuluojamos kaip ta pati tema – teisės šaltinių (formos) sąvoka.²

Pasak A. Vaišvilos, teisės šaltiniai pirmiausiai yra laikomi tapačiais teisinės minties šaltiniams: įstatymai, jų rinkiniai, kodeksai, teismų sprendimai, papročių užrašai, metraščiai, literatūros kūriniai, tai yra, tie tekstai, iš kurių gauname informacijos apie praeities visuomenių turėtas teisės normas ir jais materializuotas teisines idėjas, vadinami teisės šaltiniais. Kaip matyti, pateikti šaltiniai yra ne teisės normų, bet informacijos apie normas šaltiniai, čia, kaip nurodo A. Vaišvila, normos šaltinis nejučiomis sukeičiamas su tos normos suvokimo, informacijos apie ją gavimo šaltiniu ir šitaip supainiojami du semantiniai teisinės būties lygmenys: teisės normos ir informacija apie tas normas (objektinė būtis su metabūtimi).

Siekiant įveikti teisės šaltinio ir teisės formos tapatinimo tradiciją, A. Vaišvila pirmiausia rekomenduoja atsisakyti naudoti ganėtinai abstraktų terminą „teisės šaltinis“, nes, būdamas abstraktus, jis sudaro sąlygas vienu terminu vadinti tiek teisės normų, tiek teisinės minties šaltinius, kadangi tiek vienu, tiek kitu atveju turima reikalo su abstrakčiu „teisės šaltiniu“. Vietoj jo parankiau naudoti dvi konkretesnes „teisės šaltinį“ apibūdinančias sąvokas – „teisės normų šaltinis“ (*fontes iuris oriundi*) ir „teisinės minties šaltinis“ (*fontes iuris cognescendi*). Teisinės minties šaltiniai – tai kodeksų, konkrečių įstatymų, papročių tekstai, teisės doktrinos, literatūros kūriniai, iš kurių gauname informacijos (žinių) apie juose suformuluotas, komentuotas tam tikros epochos ar šalies teisės normas ir jomis įkūnytas teisinio reguliavimo idėjas, tuo tarpu teisės normų šaltinis – tai žmonių interesai ir tuos interesus teisės normomis paverčiančios teisėkūros procedūros. Žmonių interesai yra materialusis teisės normų šaltinis, jie lemia istoriškai besikeičiantį teisės normos turinį, o teisės normų formos šaltinis yra teisėkūros subjekto kompetencija ir teisėkūros procedūros, pagal kurias norma sukurta. Jis sukuria teisės normos juridinę galią ir tą galią išreiškiantį teisės aktą – dokumentą. Tad išorinė teisės

---

² VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Ketvirtasis leidimas. Vilnius, Justitia, 2014, p. 300-304.

normų forma yra teisės aktai – dokumentai, kuriuose ta norma yra suformuluota ir iš kurių pobūdžio sprendžiama apie teisės normos juridinės galios tipą.³

Kaip bebūtų, ne visos teisės normos yra tikslingai kuriamos, nustatomos, yra ir principų bei normų, kurios susiformuoja evoliucionuodamos visuomenės sąmonėje ir visuomeniniuose santykiuose (tai yra, ne tekste) dėl netikslingų poelgių, todėl nėra būtina išskirti teisėkūros subjekto kompetencijos ir teisėkūros procedūrų kaip teisės šaltinių formaliąją prasmę, o patys teisės šaltiniai turėtų būti suvokiami kaip išorinė teisės principų ir normų išraiškos forma, tai yra, tam tikra teisinio pobūdžio informacija, kuri padeda atskleisti teisę (principus ir normas).⁴

1.2. Lietuvos Respublikos teisės šaltiniai

Tam, kad būtų galima aptarti pokyčius, įvykusius po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d., tikslinga pateikti šiai dienai aktualią Lietuvos teisės šaltinių klasifikaciją. Pažymėtina tai, kad labiausiai priimtina teisės šaltinių formaliąją prasmę sąrašą, suformuotą atsižvelgiant į Lietuvos Respublikoje besiklostančią teisinę praktiką, pateikia Ernestas Spruogis⁵. Tokiais yra:

1. Konstitucija. Išskirtina tai, kad Konstitucija gali būti aiškinama vadovaujantis rašytiniu aspektu, kaip aukščiausios galios rašytinis teisės aktas, kuriuo nustatomos pagrindinės teisės nuostatos (principai ir normos), arba, atitinkamai, vadovaujantis nerašytiniu aspektu, kaip principų, kurie ilgainiui susiformuoja tautos sąmonėje ir visuomeniniuose santykiuose (ne tekste) visuma.
2. Teisės principai, kurie ilgainiui susiformuoja tautos sąmonėje ir visuomeniniuose santykiuose (ne tekste). Teisės principai yra tiek tarptautinio, tiek nacionalinio pobūdžio. Sutinkamai su aukščiau nurodytu punktu, pažymėtina tai, kad tam tikri principai yra įtraukti į Konstituciją ir turi būti suvokiami kaip Konstitucijos dalis.
3. Tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės aktai. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tiek pačioje Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, tiek Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. kovo 11 d. akte „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“ yra pabrėžta Lietuvos Respublikos ištikimybė visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams ir normoms. Tarptautinės teisės aktai bendriausia prasme turėtų būti suvokiami kaip tarptautinės sutartys.

---

³ VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Ketvirtasis leidimas. Vilnius, Justitia, 2014, p. 300-304.

⁴ BAUBLYS, L., et al. *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: Leidykla MES, 2010, p. 162.

⁵ *Ibid.*

Kalbant apie Europos Sąjungos teisę, paminėtina tai, kad Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis; jeigu tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, Europos Sąjungos teisės normos yra taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus, išskyrus Lietuvos Respublikos Konstituciją.

4. Nacionalinė statutinė teisė, susidedanti iš Lietuvos Respublikos įstatymų bei kitų teisės aktų, vadinamų arba poįstatyminiais, arba lydimaiais, arba įstatymus įgyvendinančiais teisės aktais. Tai yra rašytinė teisė. Svarbu pabrėžti, kad Lietuvoje yra dviejų rūšių, skirtingos juridinės galios įstatymai – konstituciniai ir paprastieji (ordinariniai), kuriems be kita ko prisikiriami ir kodifikuoti įstatymai, dar kitaip vadinami kodeksais. Poįstatyminiams teisės aktams priskirtini Lietuvos Respublikos Seimo aktai, kurie neturi įstatymo galios, pavyzdžiui, nutarimai, Lietuvos Respublikos Prezidento aktai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės aktai, ministerijų, kitų valstybės institucijų, savivaldybių institucijų aktai.⁶
5. Norminės sutartys, apibrėžiamos kaip dviejų ir daugiau teisės subjektų susitarimai, kuriuose yra teisės normos, reguliuojančios jų tarpusavio santykius. Šios sutartys įprastai yra teisės šaltinių tarptautinių santykių prasme, tačiau norminių sutarčių kategorijai gali būti priskiriamos ir kolektyvinės sutartys, nustatančios tam tikras normatyvines nuostatas.
6. Teisinis paprotys. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog teisinis paprotys, būdamas nerašytine teisės forma, yra teisės šaltinių formaliąja prasme, o paprotys teisės šaltiniu laikomas materialiąja prasme: skirtumas tarp jų tėra doktrininis, nes tiek vienas, tiek kitas susiformuoja vystydamasis ir yra visuomenės sąmonėje bei santykiuose (iš esmės, paprastai tariant, tai tas pats reiškinys (nors yra žinomi ir tokie papročiai, kurie iš vis neturi teisinės reikšmės, todėl nelaikytini teisės šaltinių materialiąja prasme, tuo labiau nelaikytini tokiais ir formaliąja prasme). Teisiniai papročiai yra laikomi nerašytine teisės forma, todėl pats faktas, kad jie yra fiksuojami teismų rašytiniuose sprendimuose, ar net tai, jog teisinius papročius sistemina rašytiniuose dokumentuose, nepaverčia teisinių papročių rašytine teise.⁷
7. Teismų praktika. Nors pats E. Spruogis, teigia, kad teismai neturi diskrecijos kurti teisę, lyg sau prieštaraudamas Lietuvos Respublikos teisės šaltiniu išskiria teismo precedentą.

---

⁶ BAUBLYS, L., *et al. Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: Leidykla MES, 2010, psl. 162-167.

⁷ *Ibid.*

Teismų praktikos privalomumas yra grindžiamas *stare decisis* principu, sietinu su teismo sprendimo autoritetu: visos tapačios vėlesnės bylos turi būti sprendžiamos būtinai taip, kaip išspręsta byla, kurioje suformuluotas teismo precedentas. Ši nuostata užtikrina visų asmenų lygybės įstatymui įgyvendinimą, kadangi tik tapačiai aiškinant ir taikant teisę galima pasiekti, kad įstatymui visi būtų lygūs. Teismų sprendimai, kuriuose yra išaiškinamos teisės normos bei atskleidžiama teisės normų prasmė, tampa tam tikru tos teisės normos priedu, jos dalimi, todėl šiuo aspektu teisės precedentas laikytinas teisės šaltiniu formaliąja prasme. Teismo precedentui yra būdingas dvilypis poveikis: vertikalusis precedento poveikis reiškia, jog aukštesniosios instancijos teismo sprendimai yra privalomi žemesniosios instancijos teismams, o horizontalusis precedento poveikis reiškia, kad jis privalomas ir pačiam jį suformavusiam teismui.⁸

8. Teisės doktrina (mokslas). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Tarptautinio teisingumo teismo statuto 38 straipsnyje teisės doktrina yra priskirta tarptautinės viešosios teisės šaltiniams, kadangi pati teisės doktrina yra svarbi dėl keleto priežasčių: pirma, teisės doktrina dažniausiai pateikia sisteminių ir racionalų galiojančios teisės vertinimą, todėl teisės doktrinos paneigimas būtų tolygus racionalumo paneigimui; antra, teisės mokslininkai yra bene labiausiai nepriklausomi, o tai suteikia galimybę jiems pateikti nešališką teisės interpretaciją ir ja remdamiesi teismai gali sustiprinti tiek savo sprendimų nešališkumą, objektyvumą, tiek savo nepriklausomumą iš vis; trečia, teisės doktrina dažnai analizuoja kur kas daugiau, nei tik nacionalinę teisę; ketvirta, teisės doktrinoje yra formuluojamos teisės aiškinimo bei teisinės argumentacijos taisyklės, pateikiami teisinių sąvokų apibrėžimai, aiškinamas teisės principų turinys, etc.; penkta, teisės doktrina pasižymi tam tikru stabilumu, nes teisės mokslo suformuluotos taisyklės, teisinės tiesos kurį laiką yra pastovios ir nėra lengvai pakeičiamos – naujos koncepcijos sukūrimas galimas tik argumentuotai paneigus prieš tai buvusias koncepcijas. Teisės doktrinos stabilumas daro įtaką teisės aiškinimo, o taip pat ir teismų praktikos stabilumui.⁹

---

⁸ BAUBLYS, L., et al. *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: Leidykla MES, 2010, psl. 162-167.

⁹ *Ibid.*

1.3. Sovietinės teisės aspektai

Kaip žinoma, Sovietų Sąjungai 1940 m. birželio 15 d. okupavus ir aneksavus Lietuvą, Lietuvos teisinė sistema buvo sunaikinta ir Lietuvai buvo primesta sovietinė teisinė sistema. Lietuva neteisėtai buvo paskelbta Lietuvos Tarybų Socialistine Respublika, kuri nebuvo jokia valstybė, nebuvo jokia Lietuvos valstybingumo forma. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos terminas išreiškė okupuotos ir aneksuotos Lietuvos valstybės teritorijos valdymo būdą.¹⁰ Atsižvelgiant į tai, kad okupaciniu laikotarpiu Lietuvai, kaip nurodyta, buvo primesta sovietinė teisės sistema, be kita ko tikslinga aptarti, kas buvo laikoma teisės šaltiniais Sovietų Sąjungoje.

Paminėtina tai, kad teisės šaltiniais Sovietų Sąjungoje iš esmės buvo laikomi skirtingos prigimties valstybės organų išleisti aktai. Nors valstybės organai savo veikloje priima įvairius aktus, pabrėžtina tai, kad teisės šaltiniu laikomi tik norminiai aktai, kuo šie ir skiriasi nuo visų kitų aktų. Sovietų norminių teisės aktų sistemą sudaro šie teisės šaltiniai:

1. pagrindinis ir aukščiausios galios teisės aktas yra įstatymas, kadangi, pirmiausiai, įstatymai yra leidžiami aukščiausio valstybinio organo – Sovietų Sąjungos Aukščiausiosios Tarybos, o sąjungos autonominėse respublikose, atitinkamai, tos autonominės respublikos Aukščiausiosios Tarybos, ir, antra, įstatymų turinį sudaro teisės normos, nustatančios socialistinės valstybės teisės pagrindus.¹¹ Įstatymų tarpe atskirai paminėtinos Sovietų Sąjungos ir sovietų autonominių respublikų konstitucijos, kurios nustato sovietinės sistemos pagrindus¹², tačiau teisės šaltinių hierarchijoje neužima įprastos konstitucijai – aukščiausiosios – vietos, todėl netgi nelaikytinos konstitucijomis tiesiogine to žodžio prasme¹³.
2. antrą vietą socialistinės teisės šaltinių hierarchijoje užima norminiai įsakymai. Jie turėtų būti suvokiami kaip poįstatyminiai teisės aktai, tačiau jiems suteikiama ypatinga reikšmė, nes įsakymai yra leidžiami Sovietų Sąjungos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo, ar, atitinkamai, sovietų autonominių respublikų Aukščiausiųjų Tarybų Prezidiumų. Išimtiniais atvejais įsakymais gali būti atliekami įstatymų pakeitimai, todėl įsakymai laikytini įstatymus papildančia priemone.¹⁴ R. Davido

¹⁰ AMBRASAITĖ-BALYNIENĖ, G., et al. *Lietuvos teisė, 1918-2018 m.: šimtmečio patirtis ir perspektyvos*: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2018, p. 263.

¹¹ *Теория государства и права*: коллективная монография. Москва: Издательство Юридическая литература, 1965, p. 369-373.

¹² ДАВИД, Р. *Основные правовые системы современности*. Москва: Издательство "Прогресс", 1967, p. 196.

¹³ AMBRASAITĖ-BALYNIENĖ, G., et al. *Lietuvos teisė, 1918-2018 m.: šimtmečio patirtis ir perspektyvos*: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2018, p. 263.

¹⁴ *Теория государства и права*: коллективная монография. Москва: Издательство Юридическая литература, 1965, p. 369-373.

teigimu, teisėkūroje daugiausiai buvo naudojami įsakymai, turint omenyje ir tai, kad netgi Sovietų Sąjungos ir sovietų autonominių respublikų konstitucijų pakeitimus buvo mėginama atlikti įsakymų pagrindu, o atitinkamus teisinius santykius buvo siekiama sureguliuoti įstatymu tik tuo atveju, kai valstybinė valdžia tam norėjo suteikti ypatingą reikšmę.¹⁵

3. Kiti poįstatyminiai aktai. Šiems priklauso Sovietų Sąjungos ir sovietų autonominių respublikų Ministrų Tarybų ir atskirų ministerijų nutarimai bei aktai, kurie yra leidžiami įstatymo pagrindu. Tarp poįstatyminių aktų sutinkami ir komunistų partijos Centrinio komiteto nutarimai bei sprendimai.¹⁶
4. Norminės sutartys. Norminė sutartis suprantama kaip dviejų ir daugiau teisės subjektų susitarimas, kuriame yra teisės normos reguliuojančios jų tarpusavio santykius. Ypatingą reikšmę norminės sutartys turi tarptautiniuose santykiuose, kadangi norminės sutartys yra pagrindinė tarptautinės teisės normų išraiškos forma.¹⁷
5. Paprotys. Sovietų valstybei sankcionavus paprotį ir suteikus papročiui teisinę galią, tam tikrose situacijose jis gali būti laikomas socialistinės teisės šaltiniu, tačiau, kaip nurodoma, teisinis paprotys sovietinės teisės sistemoje užima nereikšmingą vietą ir yra priimamas itin retais atvejais.¹⁸

Okupacinės valdžios primesta sovietinė teisės sistema, būdama seniausia nacionaline teisine sistema socialistinės teisės šeimoje¹⁹, buvo grindžiama marksistine leninine metodologija, formuojama remiantis socialistinės santvarkos pranašumo prieš kapitalistinę santvarką ir kitais panašiais principais. Apie Lietuvai primestus sovietinės teisės aktus turėjo būti ir buvo atsiliepiama tik pagarbiai, išimtinai tik kaip apie demokratijos viršūnę, nors šie teisės aktai su fiktyvia „konstitucija“ priešaky paneigė demokratiją, tautos suverenitetą, žmogaus teises ir laisves, kitas bendražmogiškas vertybes.²⁰

Kaip yra žinoma, socialistinė teisės tradicija yra priskiriama prie Vakarų teisės tradicijų, kurių teisės šaltinių hierarchija yra bene visiems pažįstama, tačiau socialistinė teisės tradicija negali būti laikoma tipiniu Vakarų teisės tradicijos pavyzdžiu, kadangi

---

¹⁵ ДАВИД, Р. *Основные правовые системы современности*. Москва: Издательство "Прогресс", 1967, p. 196.

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ *Теория государства и права: коллективная монография*. Москва: Издательство Юридическая литература, 1965, p. 386.

¹⁸ *Теория государства и права: коллективная монография*. Москва: Издательство Юридическая литература, 1965, p. 387.

¹⁹ GLENDON, M. A., GORDON, M. W., ir OSAKWE, C. *Vakarų teisės tradicijos*. Vilnius: Pradai, 1993, p. 280.

²⁰ AMBRASAITĖ-BALYNIENĖ, G., et al. *Lietuvos teisė, 1918-2018 m.: šimtmečio patirtis ir perspektyvos: kolektyvinė monografija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2018, p. 263.

socialistinė teisė turėjo socialinių ir ekonominių bruožų, o taip pat pasižymėjo politine valdžia, suteikiančia teisei jos teisėtumą ir galią. Pažymėtina tai, kad socialistinės teisės valstybėse buvo pabrėžiama ypatinga įstatymų padėtis teisėje, o teisėjų vaidmuo kuriant normas buvo vos ne visiškai paneigtas. Kaip nurodyta aukščiau, netipinis bei dvilypis buvo ir požiūris į paprotį kaip į teisės šaltinį – viena vertus, visus papročius buvo siekiama pašalinti iš teisės gyvenimo kaip blogį, griovimo galią ir nesuderinamumą su socialistinės teisės dvasia, o kita vertus, buvo pripažįstama, kad tam tikrose teisės srityse, nesant jokios galimos pritaikyti įstatymo normos, galima griebtis papročio, kaip privalomo elgesio normos šaltinio, tačiau tik tuo atveju, jeigu įstatymuose yra įtvirtinta teisė paprotį tokiu pripažinti.²¹ Sovietinės teisės raida nebuvo nulemta visuomenės raidos, bet ja buvo bandoma šią raidą nulemti. Sovietinė teisė be kita ko pasižymėjo itin ryškiu etatistiniu pobūdžiu ir su juo susijusiu paternalizmu – imperatyvia nuostata, kad per teisę valstybė nurodo savo piliečiams jų galimo, o kartais ir iš jų reikalaujamo elgesio variantus.²²

Kaip jau aptarta, sovietinė teisė nebuvo Lietuvos sukurta ar laisvai pasirinkta, bet Lietuvai primesta teisė, todėl ilgainiui atsirado įprotis negerbti įstatymų. Lietuviai tauta nebuvo praradusi istorinės atminties, nebuvo užmiršusi ilgaamžių valstybingumo ir teisės tradicijų²³, dėl ko okupacinė valdžia imta viešai ir drąsiai kritikuoti, taip pat imta reikalauti to, kas buvo atimta iš Lietuvos – ekonominio bei politinio savarankiškumo, visiško nepriklausomumo nuo kitų valstybių.

1.4. Teisinis atgimimas

Jau keletą metų iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo vyko reikšmingi visuomeninio gyvenimo pokyčiai, susiję su skelbtomis atsinaujinimo, demokratijos idėjomis. Žmonės masiniuose susirinkimuose, spaudoje, viešuose renginiuose vis atkakliau reikalavo atkurti politines, asmenines teises ir laisves, suteikti Lietuvai ekonominės, socialinės, kultūrinės veiklos laisvę ir savarankiškumą. Šie siekiai ilgainiui peraugo į suvereniteto reikalavimus, kurie reiškė ne ką kita, o, pirmiausiai, politinę autonomiją.²⁴

Lietuvos įstatymų viršenybės Sovietų Sąjungos įstatymų atžvilgiu idėjos realizavimas tuometinėje tikrovėje buvo vienas svarbiausių politinių teisinių siekių. Šio principo įgyvendinimas negalėjo nepaliesti politinės teisinės sanklodos pagrindų ir jos

---

²¹ GLENDON, M. A., GORDON, M. W., ir OSAKWE, C. *Vakarų teisės tradicijos*. Vilnius: Pradai, 1993, p. 369.

²² ANDRIULIS, V., et al. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 476.

²³ ANDRIULIS, V., et al. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 474.

²⁴ PRAPIESTIS, J. Valstybingumo atkūrimo ir konstitucinio įtvirtinimo ištakose. *Jurisprudencija*, 2012, 19(3), p. 859-888.

esmės – Lietuvai primestos teisės sistemos tolesnio egzistavimo. Šaltiniai, kuriuose analizuojamas aptariamas laikotarpis, patvirtina, kad prasidėjo kova dėl „teisės turėti savo teisę“. Atgimimo laikotarpiu vis imperatyviau buvo reikalaujama priimti įstatymus, kuriais turėjo būti keičiamas ekonominių, socialinių santykių teisinis reguliavimas Lietuvos Respublikoje, o tai reiškė profesinės teisinės veiklos naujas galimybes ir jos reikšmingumą atgimstančioje Lietuvoje. Vyko vadinamasis „įstatymų karas“, pasipriešinimas teisei tvarkai, kuri prievarta buvo primesta Lietuvai.²⁵

Pirmiausia reikėjo atsakyti, iš kur atsiranda nepriklausoma Lietuvos valstybė. Ar ji atsiranda vėl įgyvendinus tautų apsisprendimo teisę, ar tai modifikuota Lietuvos Sovietų Socialistinės Respublikos valstybė, ar atsiskyrimas nuo Sovietų Sąjungos (secesija, išstojimas iš jos), ar tai prieškario nepriklausomos Lietuvos tęsinys? Atsakymo į šį klausimą buvo ieškoma ir principinė pozicija buvo suformuluota gerokai anksčiau, tačiau dabar šią poziciją reikėjo įvilkti į tinkamą teisinį „rūbą“. Reikėjo sukurti teisiškai nepriklaistingą teisinę valstybės nepriklausomybės atkūrimo schemą.²⁶

1.5. Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas

1990 m. kovo 11 d., pačių signatarų vadinama diena iš chaoso į nepriklausomybę, buvo išties ypatinga: per vieną dieną buvo priimta net keletas teisės aktų, reiškusių Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimą. Siekiant išvengti bet kokių spekuliacijų dėl to, kokios valstybės nepriklausomybė bus atkuriamą, ir bet kokių mėginimų net ir netiesiogiai susieti visa tai su Sovietų Sąjunga²⁷, pirmiausiai buvo priimtas Lietuvos Respublikos įstatymas dėl valstybės pavadinimo ir herbo²⁸, kuriuo buvo nustatyta, kad oficialus valstybės pavadinimas yra Lietuvos Respublika, sutrumpintai - Lietuva. Tik po to imta svarstyti ir priiminėti Lietuvos Respublikos likimą lemiančius konstitucinius dokumentus.²⁹

Pirmasis iš tokių Lietuvos Respublikos likimą lėmusių konstitucinių dokumentų buvo Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos aktas dėl Lietuvos nepriklausomos

---

²⁵ PRAPIESTIS, J. Valstybingumo atkūrimo ir konstitucinio įtvirtinimo ištakose. *Jurisprudencija*, 2012, 19(3), p. 859-888.

²⁶ SINKEVIČIUS, V. Kovo 11-oji: nepriklausomybės atkūrimo teisinė konstrukcija [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. vasario 06 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-03-09-vytautas-sinkevicius-kovo-11-oji-nepriklausomybes-atkurimo-teisine-konstrukcija/41653?fbclid=IwAR0p1oIgaNRsyfFOOMmtdzzo5v1tJSQRGfflh0pletzK2ZlvEI064BFUFaw>>

²⁷ *Ibid.*

²⁸ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl valstybės pavadinimo ir herbo. *Lietuvos aidas*, 1990-03-16, Nr. 11-0.

²⁹ MAKSIMAITIS, M. ir VANSEVIČIUS, S. *Lietuvos valstybės ir teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 1997, p. 288.

valstybės atstatymo³⁰, dar kitaip vadinamas Kovo 11-osios aktu, savo reikšme neatsiliekančias nuo Lietuvos valstybės tarybos 1918 m. vasario 16 d. akto. Kovo 11-osios aktas, nors ir būdamas ganėtinai trumpas, paneigia bet kokias sąsajas su valstybe okupante, jame be kita ko iškilmingai yra skelbiama, kad yra atstatomas 1940-aisiais metais svetimos jėgos panaikintas Lietuvos Valstybės suvereninių galių vykdymas, ir nuo šiol Lietuva vėl yra nepriklausoma valstybė, o taip pat, pateisinant tolimesnio teisės akto priėmimą, yra nurodoma, kad Lietuvos valstybės teritorijoje neveikia jokios kitos valstybės konstitucija.

Kaip ir nurodyta, siekiant įgyvendinti Kovo 11-osios akto nuostatą, kad Lietuvos Respublikoje negalioja jokios kitos valstybės konstitucija, tai yra teisiškai atsiriboti nuo sovietinės konstitucijos, kartu konstitucinio reguliavimo srityje vengiant teisinio vakuomo, dar kartą pabrėžiant atkuriamos Lietuvos valstybės ir jos konstitucinės tvarkos tęstinumą³¹, buvo priimtas Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos aktas dėl 1938 m. gegužės 12 d. Lietuvos Konstitucijos galiojimo atstatymo³². Paskutinės iki sovietinės okupacijos galiojusios Konstitucijos galiojimo atnaujinimas buvo sumanytas kaip politinio simbolizmo, įvilktas į pozityviosios teisės rūbą, aktas ir nebuvo siejamas su teisės sistemos pagrindų nustatymu, tai yra su tuo, su kuo paprastai yra siejamas valstybės konstitucijos priėmimas, todėl jis nebuvo besąlyginis: tuo pačiu aktu buvo sustabdytas Konstitucijos skyrių ir straipsnių, neatitikusių dabarties realijų, tai yra, reglamentavusių Respublikos Prezidento, Seimo, Valstybės Tarybos ir Valstybės kontrolės statusą, galiojimas; kartu buvo nustatyta, kad 1938 m. Konstitucijos galiojimo atstatymas pats savaime neatkuria Lietuvoje ikisovietiniu laikotarpiu veikusių įstatymų. Tokia ne visa apimtimi atnaujinta 1938 m. Konstitucija neturėjo ir negalėjo atlikti savarankiškos teisinės funkcijos, jos sugražinimas iš esmės tik įformino politinį apsisprendimą dėl valstybės tęstinumo. Šios Konstitucijos vaidmuo buvo momentinis – nepraėjus nei aštuonioms minutėms nuo atstatymo jos galiojimas buvo sustabdytas, nes daugiau nei penkių dešimtmečių Konstitucija visoje realiai veikiančioje teisės sistemoje būtų buvusi negyvybingas svetimkūnis.³³

1938 m. Konstitucija, atlikusi savo istorinį vaidmenį Lietuvos valstybingumo raidoje ir atkuriant nepriklausomybę, kaip nurodyta, buvo sustabdyta ir turėjo perleisti konstitucinio reguliavimo funkciją kitiems politiniams teisiniams faktoriams, kurie išreiškė

---

³⁰ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos aktas dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo. *Lietuvos aidas*, 1990-03-16, Nr. 11-0.

³¹ ANDRIULIS, V., et al. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 499.

³² Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos aktas dėl 1938 m. gegužės 12 d. Lietuvos Konstitucijos galiojimo atstatymo. *Lietuvos aidas*, 1990-03-16, Nr. 11-0.

³³ KŪRIS, E. Konstitucija, teisėkūra ir konstitucinė kontrolė: retrospekciniai ir metodologiniai svarstymai. Iš *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai*: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2012, p. 60.

naują politinę teisinę tikrovę³⁴. Šis klausimas buvo išspręstas įstatymu „Dėl Lietuvos Respublikos laikinojo pagrindinio įstatymo“³⁵. Tai nebuvo originalus konstitucinis aktas, nes Aukščiausioji Taryba naujai konstitucijai parengti paprasčiausiai neturėjo laiko. Tiek Laikinojo Pagrindinio Įstatymo struktūroje, tiek turinyje gana ryškiai atsispindėjo sovietmečiu galiojusios konstitucijos nuostatos, žinoma, griežtai atmetus bet kokias užuominas apie politinius Lietuvos Respublikos ir Sovietų Sąjungos ryšius.³⁶ Kaip bebūtų, Laikinasis Pagrindinis Įstatymas įtvirtino sovietinio pseudokonstitucionalizmo ir politinės bei teisinės praktikos neigtas vertybes – privatinę nuosavybę, daugiapartinę sistemą, žmogaus teises, valstybės atsakomybę piliečiui, o svarbiausia – valstybės nepriklausomybę. Šiuo atžvilgiu Laikinasis Pagrindinis Įstatymas buvo kitos ir kitokios, ne sovietų, valstybės konstitucija.³⁷

1.6. Vakarų teisės tradicijos pokyčiai

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Laikinasis Pagrindinis Įstatymas nulėmė ir teisės tradicijos pasikeitimą Lietuvos Respublikoje: teisės iš esmės nebebuvo galima laikyti subordinuotos politiniams interesams, buvo iškeltas siekis teisę konstruoti taip, kad ji sektų paskui visuomenės raidą, o ne taip, kaip tai yra būdinga socialistinės teisės tradicijos valstybėms - paternalistiškai šią raidą nulemti, imtos kelti teisinės valstybės idėjos, tai yra, Laikinojo Pagrindinio Įstatymo nuostatos buvo artimesnės civilinės teisės, dar kitaip vadinamos romanų-germanų arba kontinentinės teisės, tradicijai.

Kaip bebūtų, visgi negalima pasakyti, kad Laikinasis Pagrindinis Įstatymas buvo visiškai atotrūkis nuo sovietinės teisės, kadangi, pirmiausiai, pati socialistinė teisės tradicija, nors ir nebūdama tipiniu kontinentinės teisės pavyzdžiu, susiformavo veikiama kontinentinės teisės, dėl ko kai kurie teisės mokslininkai net neišskiria socialistinės teisės kaip atskiros Vakarų teisės tradicijos, o taip pat, pačiame Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme nurodyta, kad Lietuvos Respublikoje ir toliau galioja iki šiol veikę Lietuvoje įstatymai bei kiti teisės aktai, tačiau tik su ta sąlyga, jei jie neprieštarauja Laikinajam

---

³⁴ ŽILYS, J. 1992 m. spalio 25 d. Lietuvos Respublikos Konstitucija Lietuvos konstitucinio paveldo politiniuose teisiniuose kontekstuose. Iš *Teisės raida: retrospektyva ir perspektyva*: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys Liber Amicorum Mindaugui Maksimaičiui. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 295.

³⁵ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Laikinojo Pagrindinio įstatymo. *Vyriausybės žinios*, 1990-03-31, Nr. 9-224.

³⁶ MAKSIMAITIS, M. ir VANSEVIČIUS, S. *Lietuvos valstybės ir teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 1997, p. 290.

³⁷ KŪRIS, E. Konstitucija, teisėkūra ir konstitucinė kontrolė: retrospekciniai ir metodologiniai svarstymai. Iš *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai*: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2012, p. 61.

Pagrindiniam Įstatymui. Taigi, turint omenyje šį faktą, o taip pat ir tai, kad Laikinasis Pagrindinis Įstatymas savo sąvokomis, formuluotėmis, daugeliu atžvilgių ir struktūra buvo tikra sovietinės konstitucijos kopija³⁸, norint, kad Lietuvos Respublikos teisė išties nepasižymėtų socialistinės teisės bruožais, buvo būtina imtis kitų veiksmų Lietuvos Respublikos teisės sistemos (re)konstravime.

---

³⁸ KŪRIS, E. Konstitucija, teisėkūra ir konstitucinė kontrolė: retrospekciniai ir metodologiniai svarstymai. Iš *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai*: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2012, p. 61.

2. LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJA IR SU JA SUSIJĘ TEISĖS ŠALTINIAI

2.1. Aukščiausiojo teisės akto sukūrimas

Galiojant 1990 m. kovo 11 d. Laikinajam Pagrindiniam Įstatymui vis labiau buvo regima, kad būtina laikinąjį konstitucinį reguliavimą keisti nauju, tai yra, pradėti rengti ir priimti nuolatinę Lietuvos Respublikos Konstituciją, kurioje atsispindėtų ne tik Lietuvos istorinis konstitucinis paveldas, bet ir Europoje bei pasaulyje sukaupta naujųjų laikų demokratinio konstitucionalizmo raidos patirtis.³⁹ Atsižvelgiant į tai, kad Laikinis Pagrindinis Įstatymas su daugybe aiškiai pasenusių savo normų, nors ir stengiantis bent kiek jį priderinti prie sparčiai kintamų Lietuvos visuomenės politinių, ekonominių ir socialinių santykių, dažnai keičiamas ir taisomas, negalėjo būti Lietuvos teisės sistemos reformos pagrindu⁴⁰ jau vien dėl to, kad atspindėjo labiau ne Lietuvos Respublikos, o tarybinių konstitucijų tradicijas ir nuostatas, imtasi rengti naują konstituciją, atitinkančią Lietuvos konstitucines tradicijas ir demokratiškas valstybių konstitucinius principus.⁴¹ Derinant Konstitucijos projektą buvo paisoma Lietuvos valstybės konstitucinių tradicijų – visapusiškai įvertintos Lietuvos 1922 m. ir 1938 m. Konstitucijos, jų paskiros nuostatos, o taip pat pasinaudota turtinga Vakarų šalių konstitucinės kūrybos patirtimi.⁴² Taip buvo įkūnytas Lietuvos konstitucinių tradicijų tęstinumas, pritaikant jas prie naujų realiųjų ir laiko dvasios.⁴³

Lyginant Sovietų Sąjungos ir atskirų sovietų autonominių respublikų konstitucijas su naujai priimta Lietuvos Respublikos Konstitucija, atkreiptinas dėmesys į tai, kad Sovietų Sąjungos ir sovietų autonominių respublikų konstitucijos nebuvo vertinamos taip, kaip yra būdinga Vakarų teisės tradicijos valstybėse, taigi ir Lietuvoje: Lietuvos Respublikos Konstitucija yra laikoma pagrindiniu šalies įstatymu, kuriame, priešingai nei Sovietų Sąjungos ir atskirų sovietų autonominių respublikų konstitucijose, yra suformuluotos pagrindinės, arba, kaip įvardinta grynosios teisės teoretiko H. Kelseno, pamatinės normos, kurios saugo pagrindines žmogaus teises, nustato visuomeninę

---

³⁹ AMBRASAITĖ-BALYNIENĖ, G., *et al. Lietuvos teisė, 1918-2018 m.: šimtmečio patirtis ir perspektyvos*: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2018, p. 177.

⁴⁰ ANDRIULIS, V., *et al. Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 510.

⁴¹ MAKSIMAITIS, M. ir VANSEVIČIUS, S. *Lietuvos valstybės ir teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 1997, p. 300-301.

⁴² *Ibid.*

⁴³ ANDRIULIS, V., *et al. Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 512.

santvarką, valstybės valdžios ir visuomenės santykius, politinės valdžios organizavimo principus, nuosavybės formas ir kitus aspektus.⁴⁴

Be kita ko, yra pastebimi ir tam tikri kritikuotini ar tokie aspektai, į kuriuos ištis reikėtų atkreipti dėmesį. Jau pačioje Konstitucijoje yra skelbiama, o atskirų konstitucionalizmo tyrinėtojų pabrėžiama, kad tauta yra pirmiausia Konstitucijos autorius, nes šis teisės aktas sukurtas jos sprendimu⁴⁵, tačiau taip pat išskirtina tokia Konstitucijos ypatybė, jog ji buvo parengta plataus spektro politinių jėgų kompromiso išdavoje, o tik vėliau patvirtinta tautos referendumu, dėl ko Konstitucija tapo tikros socialinės sutarties išraiška⁴⁶. Pastabų Konstitucijos atžvilgiu negailėjo ir A. Štromas, nuroydamas, kad „trys momentai Konstitucijoje turėtų būti peržvelgti kritiškai. Tai tarybinio mentaliteto ir gyvenimo sąrangos atliekos konstituciniame tekste, antras momentas – tai atspindys lietuviško izoliuotumo, išskirtinumo ir uždarumo komplekso, kuris atsirado ne tuščioje vietoje, o todėl, kad Lietuva buvo labai skriaudžiama iš išorės ir visai neskatinama ugdyti atvirą požiūrį į pasaulį. Trečia – tai nekompetentingumas.“⁴⁷ Galiausiai, Konstitucijoje iš esmės nebuvo pereinamųjų nuostatų, skirtų laikotarpiui iškart po Konstitucijos įsigaliojimo, per kurį įstatymų leidėjas ir kiti teisėkūros subjektai būtų privalęje pertvarkyti galiojančią ordinarinę teisę ir pritaikyti ją prie naujųjų pamatinių normų, dėl to naujoji Konstitucija, taip pat kaip ir kiek anksčiau Laikinasis Pagrindinis Įstatymas, buvo „įsodinta“ į neparengtą teisinę aplinką, tai yra, Konstitucija pati sukūrė didelio masto formaliai antikonstitucinę situaciją⁴⁸, kadangi faktiškai Konstitucijos skelbtų idėjų tuometinėje Lietuvoje nebuvo įmanoma įgyvendinti. Taigi įstatymų leidėjui iškilo plataus masto uždaviniai suderinti teisinę sistemą su naujais Konstitucijos imperatyvais.⁴⁹

---

⁴⁴ VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Ketvirtasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2014, p. 320.

⁴⁵ VALANČIUS, K. L. *Teisės pagrindai: konstitucionalistinis aspektas*. Vilnius: Technika, 2008, p. 63.

⁴⁶ BIRMONTIENĖ, T., et al. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002, p. 188.

⁴⁷ ŠTROMAS, A. *Konstitucijos privalumai ir trūkumai*. Vilnius: Laisvės horizontai, 2001, p. 428.

⁴⁸ KŪRIS, E. Konstitucija, teisėkūra ir konstitucinė kontrolė: retrospekciniai ir metodologiniai svarstymai. Iš *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai*: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2012, p. 60.

⁴⁹ PRAPIESTIS, J. Valstybingumo atkūrimo ir konstitucinio įtvirtinimo ištakose. *Jurisprudencija*, 2012, 19(3), p. 859-888.

2.2. Konstituciniai įstatymai

Kartu su Konstitucijos atsiradimu Lietuvos Respublikoje atsirado ir kita naujovė, kuri rodo Konstitucijos rengėjų sumanymą stabilizuoti politiškai diskutuotiną įstatymų leidybą, bei kuri be ilgalaikės Seimo narių daugumos ir mažumos vienybės iš esmės yra beprasmė (žalinga stabilumo ir asmenų teisinio tikrumo požiūriu)⁵⁰.

Visų pirma, prieš pradėdant rengti būsimosios kodifikuotos rašytinės Konstitucijos projektą, buvo nuspręsta, jog nuostata dėl valstybės suvereniteto ir valstybės formos, kuri jau buvo konstatuota Kovo 11-osios akte ir Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme, reikia įtvirtinti surengiant visuotinę apklausą – plebiscitą, taip suteikiant šiai normai konstitucinį statusą. Be to, plebiscitu buvo norima paneigti nepagrįstus kaltinimus, kad Lietuvos nepriklausomybė – tai tik keletu politikų kova dėl valdžios. Kai daugiau nei trys ketvirtadaliai Lietuvos gyventojų, turinčių aktyviają rinkimų teisę, įvykusio plebiscito metu pritarė nuostatai, kad Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika, pasidarė aišku, jog minėta nuostata tapo konstitucinio lygmens norma, tačiau iškilo klausimas, kokią juridinę formą suteikti šiam teisiniui – politiniam aktui, juolab kad plebiscitas buvo traktuojamas kaip konsultacinis ar patariamasis referendumas, kurio rezultatus dar turi įteisinti Seimas. Politikai bei konstitucinės teisės specialistai laikėsi nuomonės, kad šio akto forma turi būti “konstitucinis įstatymas”, kuris gali būti pakeistas tik analogišku būdu, kaip ir buvo patvirtintas, tai yra, Lietuvos tautos visuotinės apklausos (plebiscito) būdu, jeigu už tai pasisakytų ne mažiau kaip trys ketvirtadaliai Lietuvos piliečių, turinčių aktyviają rinkimų teisę, tačiau apsispręsti dėl teisės akto formos nebuvo lengva, nes teisės aktai nenumatė konstitucinių įstatymų instituto ir jų priėmimo procedūros. Galiausiai, vadovaujantis kontinentinės Europos, ypač Prancūzijos, konstitucine praktika, buvo pasirinkta konstitucinio įstatymo forma.⁵¹ Taigi, konstitucinis įstatymas - tai siauresnės nei Konstitucija kompetencijos įstatymai, kurie reguliuoja tik kurią nors vieną itin svarbią valstybės gyvenimo sritį. Nuo paprastų įstatymų jie skiriasi priėmimo ir keitimo tvarka (pagal Konstituciją konstitucinių įstatymų sąrašą nustato tik Seimas trijų penktadalių visų Seimo narių balsų dauguma), kuri susijusi su ypatinga konstitucinių įstatymų vieta Lietuvos Respublikos teisės sistemoje ir specifiniais

---

⁵⁰ ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2003, p. 63.

⁵¹ VAIČAITIS, V. A. *Konstitucinių įstatymų fenomenas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 77-78.

konstitucinių įstatymų normų santykiais su paprastųjų įstatymų normomis. Jie taip pat yra juridinis pagrindas priimti paprastuosius įstatymus.⁵²

Kaip jau minėta aukščiau, konstituciniai įstatymai, be pačios Konstitucijos teksto, yra sudedamoji Konstitucijos dalis. Pačios Konstitucijos tekste yra išskirti šie konstituciniai įstatymai:

1. 1991 m. vasario 11 d. konstitucinis įstatymas “Dėl Lietuvos valstybės”;
2. 1992 m. birželio 8 d. konstitucinis aktas “Dėl Lietuvos nesijungimo į postsovietines Rytų sąjungas”;
3. 1992 m. spalio 25 d. įstatymas “Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos”;
4. 2004 m. liepos 13 d. konstitucinis aktas “Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje”.

Be šių, Lietuvos Respublikos konstitucinių įstatymų sąrašo konstituciniame įstatyme⁵³, kuris, kaip matyti, ir pats yra konstitucinis įstatymas, yra pateiktini ir kiti konstituciniai įstatymai:

1. Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos konstitucinis įstatymas;
2. Lietuvos Respublikos valstybės herbo, kitų herbų ir herbinių ženklų konstitucinis įstatymas;
3. Lietuvos Respublikos valstybės vėliavos ir kitų vėliavų konstitucinis įstatymas;
4. Lietuvos Respublikos valstybės himno konstitucinis įstatymas;
5. Lietuvos Respublikos referendumo konstitucinis įstatymas;
6. Lietuvos Respublikos rinkimų kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo konstitucinis įstatymas;
7. Lietuvos Respublikos piliečių įstatymų leidybos iniciatyvos konstitucinis įstatymas;
8. Lietuvos Respublikos peticijų konstitucinis įstatymas;
9. Lietuvos Respublikos nepaprastosios padėties konstitucinis įstatymas;
10. Lietuvos Respublikos fiskalinės sutarties įgyvendinimo konstitucinis įstatymas.

Visų šių aktų negalima laikyti atskirų dokumentų visuma, juos reikėtų vertinti kaip vieną sudėtinį aukščiausios galios teisinį aktą.⁵⁴

---

⁵² VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Ketvirtasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2014, p. 320.

⁵³ Lietuvos Respublikos konstitucinių įstatymų sąrašo konstitucinis įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012-03-27, Nr. 36-1772.

⁵⁴ BIRMONTIENĖ, T., et al. *Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda: kolektyvinė monografija*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2007, p. 102.

2.3. Konstitucinis Teismas

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra naujas reiškinytis Lietuvos teisėje, kadangi iki tol tokios institucijos sukūrimas nebuvo numatytas nei ankstesnėse Lietuvos valstybės konstitucijose, nei Laikinajame Pagrindiniame Įstatyme. Jis yra naujas ir mūsų teisės tradicijoje, nes neturi jokių pirmtakų. Iš to matyti, kad toks pat naujas reiškinytis mūsų teisėje yra ir konstitucinė justicija, kuri suteikia galimybę patikrinti teisės aktų atitiktį aukštesnės galios teisės aktams, pirmiausiai Lietuvos Respublikos Konstitucijai, o ši galimybė yra vienas svarbiausių ypatumų, moderniąją demokratinės valstybės teisę skiriančių nuo etatistinės ir patriarchalinės, tai yra, socialistinės, teisės, kurią valstybė diktuoja savo piliečiams ir organizacijoms, negalintiems (savo ruožtu) nustatytą tvarka kvestionuoti jos teisiškumą.⁵⁵

Kadangi, kaip minėta, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra naujas reiškinytis Lietuvos teisėje, buvo kvestionuojama Konstitucinio Teismo, kaip ypatingos teisminės institucijos, samprata, kuri buvo atskleista 2006 m. birželio 06 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarime. Šiame nutarime buvo konstatuota, kad Konstitucinis Teismas yra savarankiškas ir nepriklausomas teismas, kuris teisminę valdžią įgyvendina Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo nustatyta tvarka, o Konstitucinio Teismo, kaip savarankiško ir nepriklausomo teismo, statusas yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnyje.⁵⁶ Be kita ko, tame pačiame nutarime yra dar kartą, kaip ir ankstesniuose Konstitucinio Teismo nutarimuose, konstatuojama, kad Konstitucinis Teismas turi išimtinę kompetenciją tirti ir spręsti, ar bet kuris Seimo, Respublikos Prezidento arba Vyriausybės aktas, taip pat bet kuris referendumu priimtas aktas (jo dalis) neprieštarauja bet kuriam aukštesnės galios aktui, įskaitant ir pirmiausiai Konstitucijai, būtent: ar bet kuris konstitucinis įstatymas (jo dalis) neprieštarauja Konstitucijai, ar bet kuris įstatymas (jo dalis) neprieštarauja Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams, ar bet kuris Seimo poįstatyminis teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams, ar bet kuris Vyriausybės aktas (jo dalis) neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams. Konstitucinis Teismas taip pat teikia išvadą, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Lietuvos

⁵⁵ VALANČIUS, K. L. *Teisės pagrindai: konstitucionalistinis aspektas*. Vilnius: Technika, 2008, p. 65.

⁵⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 06 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio pavadinimo „Konstitucinis Teismas – teisminė institucija“ ir šio straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, byloje nr. 12/06 [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 10 d.]. prieiga per internetą: <<https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta214/content>>.

Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus, ar Lietuvos Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai neprieštarauja Konstitucijai.⁵⁷

Konstitucinio Teismo veikla aiškinant Konstitucijos tekstą lemia tokią konstitucinės teisės sampratą, kuri siejama ne vien tik su Konstitucija, kaip teisės aktu, susijusiais teisės aktais, bet ir apima konstitucinę jurisprudenciją, kurioje Konstitucija ir jai reikšmingi teisės aktai yra aiškinami. Konstitucinė jurisprudencija transformuoja pirminį konstitucinį tekstą į antrinius (Konstitucinio Teismo aktus), kuriuose suformuluotos oficialiosios doktrininės nuostatos atskleidžia pirminio teksto nuostatų esmę ir turinį. Tokia Konstitucijos koncepcija vadinama „gyvąja“ arba jurisprudencine konstitucija, o konstitucinė teisė atitinkamai suprantama kaip jurisprudencinė teisė. Taigi konstitucinė teisė, kaip jurisprudencinė teisė, yra organiška Konstitucijos nuostatų ir jas aiškinančios Konstitucinio Teismo formuluojamos konstitucinės doktrinos jungtis.⁵⁸

Galiausiai, aukščiau aptartus Konstitucijos struktūrą ir atskleidus Konstitucinio Teismo kompetenciją, galima be jokių abejonių teigti, kad Konstitucija yra ne vien pagrindinis įstatymo tekstas kartu su, kaip minėta, Konstitucijos sudedamąja dalimi laikomais konstituciniais įstatymais, bet kartu ir konstitucinė jurisprudencija bei oficiali konstitucinė joje formuojama doktrina. Konstitucinė jurisprudencija – įvairių „dalinių“, Konstitucijos nuostatomis aiškinti skirtų konstitucinių doktrinų ir jomis grindžiamų sprendimų visuma – yra ne mažiau svarbus konstitucinės teisės šaltinis, nei pats konstitucinis dokumentas, ji yra vienodo Konstitucijos nuostatų suvokimo ir vienodo tiesioginio taikymo prielaida. Be to, naujos kokybės teisės šaltinio – Konstitucinio Teismo aktų – iškilimas Lietuvoje yra svarbus veiksnys ne tik konstitucinėje teisėje, bet ir visoje teisės sistemoje, nes jie turi pačios Konstitucijos galią, kadangi jų negalima įveikti priimant įstatymą ar kitą teisės aktą, o tik keičiant pačią Konstituciją.⁵⁹

---

⁵⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 06 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio pavadinimo „Konstitucinis Teismas – teisminė institucija“ ir šio straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, byloje nr. 12/06 [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 10 d.]. prieiga per internetą: <<https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta214/content>>.

⁵⁸ AMBRASAITĖ-BALYNIENĖ, G., et al. *Lietuvos teisė, 1918-2018 m.: šimtmečio patirtis ir perspektyvos*: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2018, p. 223.

⁵⁹ KŪRIS, E. Konstitucijos aiškinimas, konstitucinės teisės šaltiniai ir besikeičianti konstitucinės teisės paradigma. *Teisės problemos*, 2003, Nr. 3, p. 16-17.

2.4. Teismo precedentas

Konstitucijos tekste nėra jokių aiškiai apibrėžtų nuostatų dėl teismo precedento. Jos 109 straipsnyje išimtinai teismams priskirtas teisingumo vykdymas, apibrėžtas teismų ir teisėjų nepriklausomumo principas, taip pat nurodyta ir tai, jog teisėjai bylų nagrinėjimo procese klauso tik įstatymo. Pažodžiui aiškinant Konstitucijos tekstą atrodo, kad teismo precedentas nėra niekaip susijęs su teisingumo vykdymu, teismai turėtų vadovautis tik įstatymais, tačiau, atitinkamai, teisingumo vykdymas taip pat nesietinas su skirtinga teismų praktika, taikant tą patį įstatymą, todėl čia matyti akivaizdi teismus saistančio precedento, sukuriančio prielaidas panašiam panašių bylų sprendimui, reikšmė. Taigi iš konstitucinės teisingumo sampratos ir konstitucinės teismų paskirties vykdyti teisingumą kildintina konstitucinė teismo precedento doktrina, kurios turinį galėjo atskleisti tik Konstitucinis Teismas.⁶⁰

Nors E. Spruogis, pateikdamas Lietuvos teisės šaltinių sąrašą, beatodairiškai sutikdamas su R. Dworkino nuomone, teigia, jog teismai teisės nekuria, nes neturi tam reikalingos diskrecijos⁶¹, vėliau, lyg sau prieštaraudamas, mini teismo precedentą ir nurodo, kad teismo precedentas yra laikomas teisės šaltiniu po 2006 m. kovo 28 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimo⁶², kuriuo Konstitucinis Teismas netikėtai sukūrė teismo precedento teoriją. Jos esmę sudaro tai, kad panašios bylos turi būti nagrinėjamos panašiai, nes šito reikalauja konstitucinis asmenų lygybės principas, įtvirtintas Konstitucijos 29 straipsnio 1 dalyje; kiekvieno teismo galutinis ir įsiteisėjęs sprendimas varžo kitus teismus, nagrinėjančius panašias bylas; teismo precedentai turi būti kuriami konkrečiose bylose, bet ne jų oficialiuose apibendrinimuose ar kitaip pasireiškiančiose teismų rekomendacijose, pateiktose nenagrinėjant konkrečios bylos⁶³. Taigi, precedentą sukuriantis teismas veikia kaip įstatymų leidėjas, lygiai taip pat, kaip organas, kurį konstitucija įgalina leisti įstatymus⁶⁴, taigi šia prasme teisėjas atlieka ir teisės kūrimo funkciją.⁶⁵

---

⁶⁰ AMBRASAITĖ-BALYNIENĖ, G., et al. *Lietuvos teisė, 1918-2018 m.: šimtmečio patirtis ir perspektyvos*: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2018, p. 254.

⁶¹ BAUBLYS, L., et al. *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: Leidykla MES, 2010, p. 166.

⁶² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, byloje Nr. 33/03 [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta202/content>>.

⁶³ ŠILEIKIS, E. Penkiolika Konstitucijos metų ir Konstitucinio Teismo naujadarai. *Justitia*, 2007, 4(66), p. 2-13.

⁶⁴ KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius, 2002.

⁶⁵ BAUBLYS, L., et al. *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: Leidykla MES, 2010, p. 166.

Šiame kontekste dera paminėti tai, kad teismo precedento doktrinos užuomazgų konstitucinėje jurisprudencijoje buvo ir ankstesniuose Konstitucinio Teismo aktuose, kaip antai 2001 m. liepos 12 d. nutarime⁶⁶, kuriame pabrėžiamas jurisprudencijos, taigi ir konstitucinės jurisprudencijos, tęstinumo imperatyvas, ir 2003 m. gegužės 30 d. nutarime⁶⁷, kuriame pirmą kartą eksplacitiškai konstatuota, jog paties Konstitucinio Teismo aktai yra teisės šaltiniai.⁶⁸

Pabrėžtina tai, kad ši Konstitucinio Teismo (teismo precedento) koncepcija turi ypatingą reikšmę. Ji daug ką pakeitė ar net sugriovė teisės moksle ir teismų praktikoje. Šitai galima patikslinti trimis atžvilgiais:

1. Konstitucinio Teismo nutarimas nulėmė Lietuvoje išleistos teisinės literatūros, kurią kūrė kelios civilinės ar darbo teisės atstovų kartos, pokyčius, kadangi teisės vadovėliai buvo kuriami vyraujant nusistatymui, jog precedentas yra tik sąlyginis teisės aiškinimo ar supratimo šaltinis, taigi savaime nesukuria kitiems asmenims, taip pat kitiems teismams ir teisėjams, teisių ir pareigų;
2. Konstitucinio Teismo nutarimas vertė keisti ir 2002 m. Teismų įstatymo nuostatas, nes šiame įstatyme buvo reglamentuojama, kad teismų sprendimai yra sąlyginiai bylų nagrinėjimo šaltiniai: tik Aukščiausiojo Teismo ir Vyriausiojo administracinio teismo sprendimų lygmeniu ir tik tuo atveju, jei minėtų teismų sprendimai paskelbti biuletenyje. Toks reglamentavimas nesuderinamas su nauja Konstitucinio Teismo iškelta precedento teorija;

---

⁶⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo 4 straipsnio 1 ir 2 dalių, 5 straipsnio 1 ir 3 dalių, 7 straipsnio 3 dalies 1 punkto, 4, 5 ir 6 dalių, šio įstatymo priedėlio II skirsnio, Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 6 priedėlio, Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo pakeitimo įstatymo 9 straipsnio, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 29 d. nutarimo Nr. 499 „Dėl valstybinės valdžios, valstybės valdymo ir teisėsaugos organų vadovų bei kitų pareigūnų laikinos bandomosios darbo apmokėjimo tvarkos“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 24 d. nutarimo Nr. 666 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų, prokuratūros sistemos ir Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento pareigūnų bei kitų darbuotojų darbo apmokėjimo“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gruodžio 28 d. nutarimo Nr. 1494 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 30 d. nutarimo Nr. 689 „Dėl teisėtvarkos, teisėsaugos ir kontrolės institucijų vadovaujančiųjų pareigūnų ir valdininkų darbo apmokėjimo“ dalinio pakeitimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucija, byloje Nr. 13/2000-14/2000-20/2000-21/2000-22/2000-25/2000-31/2000-35/2000-39/2000-8/01-31/01 [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta327/content>>.

⁶⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 86, 87 straipsnių papildymo bei pakeitimo ir įstatymo papildymo 88¹ straipsniu įstatymo 4 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 11 d. nutarimo nr. 457 „Dėl Vilniaus apskrities viršininko atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir išgaliojimo tvarkos“ 9 straipsnio 1 daliai, byloje nr. 21/2003 [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 10 d.]. prieiga per internetą: <<https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta285/content>>.

⁶⁸ AMBRASAITĖ-BALYNIENĖ, G., *et al. Lietuvos teisė, 1918-2018 m.: šimtmečio patirtis ir perspektyvos*: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2018, p. 254.

3. Konstitucinio Teismo nutarimas sąlygojo kitimą tokios teismų praktikos, kuomet teismas, nustatęs ir įvertinęs faktinės aplinkybes ar įrodymus iš karto pereina prie optimalių teisės normų parinkimo ir taikymo, neužsimindamas, kokie teismų sprendimai buvo priimti panašiose bylose.⁶⁹

Nors teismo precedentas ilgą laiką buvo apibūdinamas kaip teisės šaltinis, būdingas pirmiausiai bendrosios teisės tradicijai ir nebūdingas (ar gerokai mažiau būdingas) romanų-germanų teisės sistemoms (civilinės teisės atveju precedentas dažnai minimas kaip kažko pamokantis⁷⁰), negalima nepastebėti (tai pažymi daugelis autorių), kad maždaug nuo XX a. vidurio išryškėjo šių dviejų tradicijų suartėjimo tendencija, kurios vienas iš požymių – norminio akto (įstatymo plačiąja prasme) lyginamojo svorio padidėjimas anglosaksų šalyse ir laipsniškas teismo precedento reikšmės išaugimas kontinentinės teisės kraštuose. Vis dėl to kartais abejojama, ar oficialioji konstitucinė doktrina nenuėjo per toli ir ar teismo precedento pripažinimas teisės šaltiniu nėra žingsnis keičiant Lietuvos teisės tradiciją iš vadinamosios kontinentinės į vadinamąją anglosaksų. Šios abejonės negalima atsainiai atmesti vien kaip esą nulemtos minėtos teisės tradicijų suartėjimo tendencijos nežinojimo, nes toks klausimo kėlimas verčia aiškintis pačią teismo precedento esmę. Be to, esama konstitucinė teismo precedento doktrina, suformuluota sprendžiant atitinkamose konstitucinės justicijos bylose iškeltus klausimus, nėra ir negali būti baigtinė (nes konstitucinės doktrinos formavimas yra nesibaigiantis vyksmas). Kaip Konstitucijos aiškinimo rezultatas ir teisėkūros bei teisės taikymo gairė ji pati kelia naujų klausimų ar net iššūkių Lietuvos teisės sistemai. Tiesa, doktrinoje nėra tiesiogiai paminėto *stare decisis* principo, bet net ir neminint šio principo, teismo sprendimas yra suvokiamas ne vien kaip teisės taikymo aktas, bet ir kaip autoritetingas teisės šaltinis, įpareigojantis, taigi susaistantis, ne tik kitas tapačias bylas nagrinėsančius teismus, bet ir patį precedentą sukūrusį teismą (kol aukštesnės instancijos teismas nepriėmė sprendimo, paneigiančio tą sukurtą precedentą). Taigi, teismo precedentas yra teisės šaltinis tiek vertikaliu, tiek horizontaliu aspektu. Jei priimtume kaip neginčijamą kai kurių teisės teorijų postulata, kad teisės šaltinius privaloma skirti į pirminius (arba privalomuosius) ir antrinius (arba fakultatyvinius), tai Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimu teismo precedentas buvo tarsi perkeltas iš antrinių šaltinių klasės į pirminių šaltinių klasę, tačiau vargu, ar šiuo atveju kalbėjimas apie antrinius ar pirminius teisės šaltinius apskritai turi didesnę prasmę, nes taikytiną teisę apibrėžia šaltinių visuma – ir Konstitucija, ir įstatymai (bei kiti norminiai

---

⁶⁹ ŠILEIKIS, E. Penkiolika Konstitucijos metų ir Konstitucinio Teismo naujadarai. *Justitia*, 2007, 4(66), p. 2-13.

⁷⁰ GLENDON, M. A., GORDON, M. W., ir OSAKWE, C. *Vakarų teisės tradicijos*. Vilnius: Pradai, 1993, p. 235.

aktai), ir precedentai, ir (rečiau) papročiai, ir tarptautinės sutartys, ir kt., o pats precedentas nėra priešpriešinamas įstatymui, bet jį papildo.⁷¹

Aukščiau aptarus teismo precedentą, kuris, kaip žinia, yra teismų praktikos pagrindas, paminėtina ir tai, kad teisės šaltiniu yra ir pati teismų praktika. Kaip nurodyta Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo⁷² 23 straipsnio 2 dalyje, vienodos bendrosios kompetencijos teismų praktikos aiškinant ir taikant įstatymus bei kitus teisės aktus formavimo kompetencija yra priskirta Lietuvos Aukščiausiajam Teismui, tuo tarpu vienodos administracinių teismų praktikos formavimas yra priskirtas, atitinkamai, Lietuvos Vyriausiajam Administraciniam Teismui, kaip tai yra nurodyta to paties įstatymo 31 straipsnio 2 dalyje. Tame pačiame įstatyme taip pat yra nurodyta, kad vienodos teisės aiškinimo ir taikymo plėtojimo ir užtikrinimo procese šie teismai analizuoja nacionalinių, Europos Sąjungos ir tarptautinių teismų praktiką, kitus teisės šaltinius, rengia teismų praktikos apibendrinimus, apžvalgas. Be kita ko, šie teismų praktikos apibendrinimai ir apžvalgos, kita aktuali informacija apie teismų praktiką yra skelbiama šių teismų leidžiamuose biuleteniuose. Teismų praktikos svarba, vėlgi, yra nurodyta tame pačiame Lietuvos Respublikos Teismų įstatyme – į šių teismų atliktus teisės išaiškinimus turi atsižvelgti ir atsižvelgia valstybės ir kitos institucijos, taip pat kiti asmenys, taikydami tuos pačius įstatymus ir kitus teisės aktus.

Kaip minėta, nacionalinei teismų praktikai įtaką daro ir Europos Žmogaus Teisių Teismo formuojama praktika. Lietuvos Respublikos teismai, atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Respublika yra Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos narė, nacionalinę teismų praktiką turi formuoti taip, kad pastaroji nenukryptų nuo Europos Žmogaus Teisių Teismo formuojamos teismų praktikos ir šio teismo atliekamo konvencijos interpretavimo.

2.5. Teisės principai

Be aukščiau šiame darbe pateikto teisės principų apibrėžimo, paminėtina tai, jog teisės principai yra laikomi pamatinėmis nuostatomis, fundamentaliais pradais, kurie persmelkia bei kreipia tiek pačią teisę, tiek jos realizavimą.⁷³ Nors yra skiriama keletas teisės principų rūšių, atsižvelgiant į jų veikimo sritį, svarbiausiais iš jų visgi yra bendrieji teisės principai,

---

⁷¹ KŪRIS, E. Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai. *Jurisprudencija*, 2009, 2(116), p. 131-149.

⁷² Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994-06-17, Nr. 46-851.

⁷³ KŪRIS, E. Konstituciniai principai ir konstitucijos tekstas. Vilnius: *Jurisprudencija*, 2001, t. 23(15), p. 46-70.

kurie veikia visą teisės sistemą, o ne yra svarbūs tik atskiroms teisės šakoms, pošakiams ar institutams.

Bendrieji teisės principai yra fundamentaliausi, bet kartu ir neaiškiausi, abstrakčiausi teisės principai: teisingumas, protingumas, sąžiningumas. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2008 m. kovo 15 d. nutarime⁷⁴ konstatavo, jog teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principai kyla iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos, tačiau tai nėra visiškai tikslus teiginys, kadangi šie – bendrieji teisės principai – ne tik yra įtvirtinti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, bet jais taip pat yra grindžiamas ir paties pagrindinio įstatymo tekstas.⁷⁵

Vėlgi, palyginus Lietuvos Respublikos Konstituciją su Sovietų Sąjungos ir atskirų sovietų autoniminių respublikų konstitucijomis, pažymėtina tai, kad bendrieji teisės principai yra tam tikra naujovė, kadangi sovietinėse konstitucijose iš esmės buvo įtvirtintas vienas – socializmo – principas. Taip pat, atkreiptinas dėmesys į tai, kad visi bendrieji teisės principai turi Konstitucijos galią, todėl jiems suteiktinas ir didesnę reikšmę turintis – konstitucinių principų – pavadinimas, o jiems prieštaraujantis aiškinimas reikštų tai, kad yra paneigiamas teisės sistemos hierarchijos principas bei tai, jog teisės principai nėra svarbiausia teisės sistemos dalis.⁷⁶

Kaip žinia, teisės principai yra glaudžiai susiję su teisės ginamomis vertybėmis, o būtent konstitucinių principų atveju – tiesiog su tomis vertybėmis „suaugę“⁷⁷. Šiais principais turi būti grindžiama visa teisės sistema, visi teisinio teksto elementai, visos teisės aktuose suformuluotos bendro pobūdžio nuostatos – taip pat tos, kurios konstruojamos kaip teisės normos, tai yra, bendro pobūdžio elgesio taisyklės. Jei teisės norma neatitinka kurios nors iš pamatinių nuostatų, įvardijamų kaip konstitucinis principas ir pagal definiciją kreipiančių teisinį reglamentavimą, yra pagrindo sakyti, kad ji atitinkamam konstituciniam principui prieštarauja, tai yra, yra antikonstitucinė. Konstituciniai principai legalizuoja ir legitimuoja teisinius sprendimus, teisės aktų nustatytą reguliavimą, tai yra, leidžia juos vertinti kaip teisėtus ir teisingus ir drauge daro juos teisėtus. Taip pat priešingai: prieštaravimas konstituciniams principams teisinį reguliavimą delegitimuoja, dažnai ir

---

⁷⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. kovo 15 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. vasario 06 d. nutarimu Nr. 177 „Dėl skirtų realizuoti netauriųjų metalų laužo ir atliekų supirkimo licencijavimo taisyklių patvirtinimo“ (2004 m. rugpjūčio 31 d. redakcija) patvirtintų skirtų realizuoti netauriųjų metalų laužo ir atliekų supirkimo licencijavimo taisyklių (2004 m. rugpjūčio 31 d. redakcija) 34 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, byloje nr. 19/06-20/06 [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. balandžio 19 d.], prieiga per internetą: <<https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta490/content>>.

⁷⁵ BAUBLYS, L., et al. *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: Leidykla MES, 2010, p. 184.

⁷⁶ BAUBLYS, L., et al. *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: Leidykla MES, 2010, p. 182.

⁷⁷ LASTAUSKIENĖ, G. Teisės principai yra teisės „griaučiai“. [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 08 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2015/03/d1_web-teismai.lt-zurnalas.pdf>.

anuliuoja – jis nėra laikomas teisėtu ir teisingu bei gali būti nustatyta tvarka net pripažįstamas neturinčiu teisinės galios.⁷⁸

---

⁷⁸ KŪRIS, E. Konstituciniai principai ir konstitucijos tekstas. Vilnius: *Jurisprudencija*, 2001, t. 23(15), p. 46-70.

3. KITI LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖS ŠALTINIŲ POKYČIAI

3.1. Teisės mokslas

Pirmiausiai, paminėtina tai, kad teisės mokslas yra svarbus dėl kelių priežasčių. Pirma, jis dažniausiai pateikia sistemingą ir racionalią galiojančios teisės analizę. Antra, teisės mokslininkai yra bene labiausiai nepriklausomi, o tai leidžia pateikti nešališką teisės interpretaciją. Trečia, teisės mokslas dažnai neapsiriboja tik nacionalinės teisės analize, o taip pat randa interesą analizuoti nacionalinės teisės aspektus, o taikant lyginamąjį metodą – ir užsienio valstybių teisę, teisės mokslą ir teismų praktiką, todėl teisės mokslas yra laikytinas vienu iš informatyviausių teisės aiškinimo šaltinių. Ketvirta, teisės mokslas formuluoja teisės aiškinimo, teisinės argumentacijos pagrindines nuostatas, pateikia teisinių sąvokų definicijas, aiškina teisės principų turinį ir panašiai. Penkta, teisės mokslui būdingas tam tikras stabilumas, nes teisės mokslo suformuluotos nuostatos, teisinės tiesos kurį laiką yra pastovūs ir nėra lengvai „sugriaunami“ – naują koncepciją galima sukurti tik argumentuotai paneigus ankstesniąją.⁷⁹

Teisės mokslo plėtros požiūriu sovietinis laikotarpis, deja, dažnai primena veltui praleistą laiką. Dėl ideologinių varžtų, intensyvaus teisės mokslo politizavimo, karingo izoliavimosi nuo pasaulinių laimėjimų Lietuvos literatūroje per šį laikotarpį susidarė savita tuštuma. Teisės mokslo žmonės buvo kreipiami iš klasinių partinių pozicijų įrodinėti neva aukštą sovietinės teisės, sovietinės valstybės, sovietinio Lietuvos valstybingumo, suvereniteto, demokratijos lygį ir pranašumus, kritikuoti nepriklausomos Lietuvos konstitucinę santvarką, „demaskuoti“ tariamą to meto demokratijos ir teisėtumo ribotumą.⁸⁰ Panaikinus akademinę laisvę, galimybę atvirai ir laisvai plėtoti mokslinę diskusiją, sukūrus mokslui draudžiamų temų ir sričių sistemą, pradėjus persekioti už tyrimus, kurie prieštaravo komunistų partijos nubrėžtai politinei linijai, teisės moksle įsivyravo šiai dienai neigiamai vertintini aspektai - pataikūniškumas sovietinei valdžiai ir dogmatizmas. Apie atliktų tyrimų tam tikrą reikšmę galima kalbėti tik tuo aspektu, kad tuose darbuose buvo sukaupta gausi faktologinė medžiaga, kuria remiantis anuomet mėginta daryti laikotarpį atitikusias išvadas, o dabar ji yra šaltinis pažinti praeitį, tiksliau, sovietinės ideologijos kanonus atitinkančią jos tuometinę viziją. Tačiau ir šia faktine medžiaga pasikliauti negalima, nes ji ne visada objektyviai atskleidavo sovietinio režimo esmę, Lietuvos politinę, visuomeninę, teisinę būklę, dažnai buvo skirta sovietinei realybei

---

⁷⁹ MIKELĖNIENĖ, D. ir MIKELĖNAS, V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 1999, p. 242-243.

⁸⁰ ANDRIULIS, V., et al. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 490.

pagražinti, taigi nėra pagrindo tokių tyrimų laikyti moksliniais tyrimais⁸¹ - netgi galima teigti, kad Lietuvoje sovietiniu laikotarpiu nei konstitucinės teisės mokslo, nei iš vis teisės mokslo, nebuvo.

Atsižvelgiant į tai, kad okupacinio laikotarpio mokslinis paveldas teisės srityje, kaip nurodyta, yra gana kuklus, natūralu, kad atkūrus nepriklausomybę kilo objektyvus poreikis atsiradusią mokslinę teisės literatūroje spragą skubiai užpildyti bent jau darbais iš žymiausių tarpukario Lietuvos teisininkų aukso fondų. Dar nepriklausomybės atkūrimo išvakarėse Lietuvoje išsaugoto autentiško egzemplioriaus pagrindu išleistas paskutinis žinomas M. Romerio darbas „Lietuvos sovietizacija 1940-1941“, kuris, kaip neatitinkantis sovietinės valstybės pagrindų, negalėjo būti išleistas okupacijos metais, o netrukus teisinei visuomenei atsirado galimybė susipažinti su pakartotinai išleistais trimis to paties autoriaus „Valstybės ir jos konstitucinės teisės“ tomiais, monografija „Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose“, knyga „Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos“. Taip pat pakartotinai išleisti P. Leono darbai „Teisės enciklopedijos paskaitos“, „Teisės filosofijos istorija“ ir „Sociologijos paskaitos“. Nors šie darbai parašyti bene prieš šimtą metų, minimuose darbuose nagrinėjamos dar ir šiandien aktualios teisės problemos, todėl jie yra vertinami ne vien kaip savo laiko teisinės minties paminklai, bet ir kaip nūdienai reikšmingi teisės mokslo šaltiniai.⁸²

Nors 1990 m. kovą atkurta Lietuvos nepriklausomybė sudarė teisės tyrimams galimybę kaip įmanoma objektyviau interpretuoti istorinius teisinius faktus ir reiškinius, pavertė teisinę praeitį laisvų mokslinių tyrimų objektu, atvertė tų tyrimų naują lapą, teisės mokslininkai neskubėjo atmesti viso to, kas įvyko per bene penkiasdešimt metų okupacijoje. Kad ir varganos praeities dėka, mokslinių teisės tyrimų iš esmės neteko pradėti tuščioje vietoje, nes sovietmečio laimėjimai Lietuvos teisės mokslo baruose, nepaisant akivaizdžių jų trūkumų, vis dėlto paliko tam tikrą pėdsaką moksle ir mūsų tautos kultūroje, todėl nebuvo besąlygiškai pasmerkti ir atmesti. Atkurtoji valstybė sudarė sąlygas tolesniems darbams panaudoti ne tik per praėjusį laiką išaiškintus istorinius teisės šaltinius, bet ir sukauptą tiriamojo darbo patirtį. Suprantama, buvo atsisakyta tendencingo ir politizuoto praeities traktavimo, o ten, kur rasta reikalo, laikui bėgant patikslintos ir papildytos svarbiausios koncepcijos ir, suprantama, išplėsta mokslinių tyrimų tematika. Pokyčiai imti įgyvendinti palengva, vengiant regimų staigių posūkių, akcentų ir triukšmo, mažiau įdėmiam žvilgsniui kartais net nepastebimai. Deja, tačiau neskubėta rengti ir naujų

---

⁸¹ AMBRASAITĖ-BALYNIENĖ, G., et al. *Lietuvos teisė, 1918-2018 m.: šimtmečio patirtis ir perspektyvos*: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2018, p. 264-265.

⁸² ANDRIULIS, V., et al. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 538.

vadovėlių: žvelgiant dabarties akimis sunkiai suvokiamas faktas, kad net septynerius metus nepriklausomybę atkūrus, akademinėms Lietuvos teisės studijoms naudotasi sovietmečio laikų Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos valstybės ir teisės istorijos vadovėliais, su visais gausiais ideologiniais ir dalykiniais jo trūkumais ir klaidomis.⁸³

3.2. Nacionalinė statutinė teisė

Kalbant apie tuometinę nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos teisę galima sakyti, kad tuometė jos teisės (ir teisinė) sistema buvo iš esmės „paveldėta“, kadangi, kaip tai įvertino E. Kūris, daug sovietinių įstatymų ir kitų teisės aktų buvo mechaniškai pervadinti „Lietuvos Respublikos“ įstatymais, Vyriausybės nutarimais ir panašiai⁸⁴.

Priešingai nei Sovietų Sąjungoje, atkreipiant dėmesį į aukščiau aptartą sovietinių įstatymų ir įsakymų glaudžią sąsają, paminėtina tai, kad Lietuvos Respublikos nacionalinę statutinę teisę sudarantys Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti teisės aktai turi aiškiai atribotą juridinę galią ir vietą Lietuvos Respublikos teisės aktų hierarchijoje, todėl šiuo aspektu galima paprieštarauti anksčiau išsakytai E. Kūrio nuomonei, jog kuriant Lietuvos Respublikos nacionalinę statutinę teisę pakako sovietinius įstatymus ir kitus teisės aktus pervadinti Lietuvos Respublikos teisės aktais. Taip pat, sovietinio laikotarpio įstatymai buvo persunkti socializmo idėjų, tad daugelis tiesiog prieštaravo tiek Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo, tiek vėliau Lietuvos Respublikos Konstitucijos pagrindinėms nuostatomis ir principams, todėl atskirų įstatymų normos galėjo būti taikomos tik kaip teisinės technikos priemonė, bet ne kaip teisinės ideologijos raiškos šaltinis.⁸⁵

Kaip bebūtų, sovietiniai įstatymai dar ilgą laiką nebuvo pakeisti naujais nacionalinės teisės aktais. Tik 1997 m. lapkričio 13 d. Seimas priėmė Lietuvos Respublikos teritorijoje galiojančių teisės aktų, priimtų iki 1990 m. kovo 11 d., pripažinimo netekusiais galios įstatymą⁸⁶, kuriuo buvo nustatyta, kad neteko galios visi sovietiniai įstatymai, išskyrus tuos, kurių galiojimas iki 2003 m. sausio 1 d. buvo laikinai pratęstas atskiru įstatymu, o nuo 1997 m. gruodžio 31 d. neteko galios kiti sovietiniai norminiai (poįstatyminiai) aktai, kadangi Vyriausybė nepratęsė nei vieno iš jų galiojimo.⁸⁷

⁸³ MAKSIMAITIS, M. Penki okupacijos dešimtmečiai šimtametėje Lietuvos teisės raidos panoramoje. *Teisė*, 2019, vol. 111, p. 8-22.

⁸⁴ KŪRIS, E. Konstitucija, teisėkūra ir konstitucinė kontrolė: retrospekciniai ir metodologiniai svarstymai. Iš *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai*: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2012, p. 64.

⁸⁵ ANDRIULIS, V., et al. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 514.

⁸⁶ Lietuvos Respublikos teritorijoje galiojančių teisės aktų, priimtų iki 1990 m. kovo 11 d., pripažinimo netekusiais galios įstatymas. *Valstybės žinios*, 1997-11-28, Nr. 108-2729.

⁸⁷ ŽALIMAS, D. *Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. tarptautiniai teisiniai pagrindai ir pasekmės*. Vilnius: Demokratinės politikos institutas, 2005, p. 235.

Sovietinių įstatymų galiojimo terminas, kaskart priartėjus prie tuometinėje straipsnio redakcijoje nustatyto termino, buvo nuolat keičiamas, kadangi nebuvo priimta sprendimų, kokie teisės aktai pakeis likusius nepakeistus sovietinius Tautinių mažumų įstatymą ir Administracinių teisės pažeidimų kodeksą (beje, toks šių įstatymų galiojimo pratęsimas galėjo būti bent formaliai ginčijamas, nes minėto Lietuvos Respublikos teritorijoje galiojančių teisės aktų, priimtų iki 1990 m. kovo 11 d., pripažinimo netekusiais galios įstatymo 1 straipsnis, kuris yra imperatyvi bendroji norma ir kuris dėl nesuprantamų priežasčių nebuvo atitinkamai pakeistas, nurodo, kad specialiu įstatymu sovietinių įstatymų galiojimą galima pratęsti ne ilgiau kaip iki 2003 m. sausio 01 d.).⁸⁸ Galiausiai, Tautinių mažumų įstatymas neteko galios 2010 m. ir naujo teisės akto, įtvirtinančio tautinių mažumų teises, iki pat šios dienos nėra sukurta, nors Seime nuolat yra teikiami šio įstatymo projektai. Kaip bebūtų, kadangi Lietuvos Respublika dar 2000 m. be jokių išimčių ratifikavo Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvenciją, tokiu būdu išreikšdama sutikimą užtikrinti konvencijoje išvardintas teises, konvencijos nuostatos buvo perkeltos į nacionalinį reglamentavimą, tad diskutuotina, ar Lietuvos Respublikai iš vis reikalingas atskiras Tautinių mažumų įstatymas – tai labiau techninis, nei teisinis klausimas.

Ganėtina šokiruoja tai, kad dar 1985 m. priimtas Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas buvo pakeistas nauju, Lietuvos Respublikos kodeksu, tik 2017 m., tai yra, praėjus jau keturiolikai metų nuo sovietinių įstatymų galiojimo terminą nustatančiame įstatyme nurodyto termino ir jau skaičiuojant dvidešimt septintuosius nepriklausomybės atkūrimo metus. Aibę kartų tobulintas kodeksas galiausiai prarado sistemiškumą ir nuoseklią loginę struktūrą bei jau buvo koncepciškai pasenęs, todėl be didesnių svarstymų turėjo užleisti savo vietą naujam šiuos santykius reguliuojančiam teisės aktui – Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksui.

Užsiminus apie kodifikuotus teisės aktus, pabrėžtina tai, kad sovietinio laikotarpio teisės kodifikavimas vertintinas kritiškai, nes jis nebuvo siejamas su Lietuvos teisės tradicija ar teisės mokslo raida iki sovietinės okupacijos, o daugiau tiesiog buvo centrinės valdžios primestas iš viršaus, siekiant įgyvendinti atitinkamus politinius tikslus. Kadangi Lietuvos teisės (ir teisės kodifikavimo) plėtotė buvo prislopinta ir priklausė nuo centrinės valdžios politikos, ir dėl to iki pat nepriklausomybės atkūrimo 1990 metais nebuvo

---

⁸⁸ ŽALIMAS, D. *Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. tarptautiniai teisiniai pagrindai ir pasekmės*. Vilnius: Demokratinės politikos institutas, 2005, p. 235.

parengtas nė vienas savarankiškas kodeksas, kalbėti apie lietuvišką kodifikavimo tradiciją ar stilių gana sudėtinga.⁸⁹

Tęsiant apie kodifikuotus teisės aktus bei atsižvelgiant į tai, kad 1990 m. pirmiausias valstybingumo įtvirtinimo uždavinys buvo pertvarkyti šalies socialistinę – administracinę ekonominę sistemą, pagrįstą socialistine nuosavybe, privačios nuosavybės draudimu ir ūkio administracinio valdymo sistema, į laisvosios rinkos ekonominę sistemą, pagrįstą privačios nuosavybės ir sutarčių laisvės principais. Tuo buvo siekiama kuo greičiau sudaryti efektyvesnio ūkio plėtros prielaidas, nutolti nuo buvusios metropolijos įtakos ir taip užsitikrinti valstybės ilgalaikio saugumo interesus. Turint galvoje šiuos tikslus ir pasirinktą laisvosios rinkos ekonomikos plėtros modelį, sovietinių civilinių įstatymų pritaikymas prie iš naujo formuojamų turtinių santykių galėjo būti tik labai ribotas ir trumpalaikis, todėl atkūrus nepriklausomybę netrukus buvo sudaryta ekspertų grupė rengti naują Civilinį kodeksą, kuris įsigaliojo 2001 m. liepos 1 d.⁹⁰ Negalima pasakyti, kad tai buvo visiškai originalus kodeksas, nes šis Civilinis kodeksas, kaip ir kiti tuometiniai teisės aktai, buvo rengiamas iš dalies atsižvelgiant į iki tol galiojusius sovietinius įstatymus, be kita ko turint omenyje ir tai, kad ir dauguma kodeksus rengusių žmonių teisinį išsilavinimą įgijo dar sovietiniais laikais ir tai turėjo įtakos jų teisinės sąmonės formavimuisi, juos pritaikant prie pasikeitusių aplinkybių bei pasiremiant užsienio praktika. Žinoma, reikėtų pažymėti tai, kad civilinė teisė neturėjo galimybių normaliai vystytis dėl socialistinės sistemos ypatumų, todėl natūralu, kad rengiant naująjį Civilinį kodeksą sovietinės civilinės teisės įtaka buvo mažesnė ir daugiau dėmesio buvo kreipiama į užsienio valstybių praktiką bei doktriną⁹¹.

Iš esmės analogiškai vertintinas ir Baudžiamojo kodekso rengimo procesas. Nors sparčiai besikeičiantys politiniai, ekonominiai, socialiniai ir kiti visuomeniniai santykiai kėlė būtinybę skubiai kurti bene visiškai naują šių santykių reguliavimo teisinę bazę, tuoj pat atlikti baudžiamosios teisės kodifikaciją buvo neįmanoma, nes, be aukščiau nurodytų priežasčių, dažnai trūko ir sparčiai kintančių procesų suvokimo, kovos su naujomis nusikalstamumo formomis gilesnio supratimo, demokratinių valstybių baudžiamųjų įstatymų raidos tendencijos žinojimo. Kadangi dėl šių aspektų naujojo Baudžiamojo kodekso rengimas buvo sudėtingas ir, svarbiausia, ilgas procesas, Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas buvo priimtas tik 2000 m. rugsėjo 26 d., kartu nustačius, kad jis

---

⁸⁹ LANKAUSKAS, M. Teisės aktų kodifikavimo prielaidos Lietuvoje. *Teisės problemos*, 2011, Nr. 4 (74), p. 73.

⁹⁰ ANDRIULIS, V., et al. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 513.

⁹¹ LANKAUSKAS, M. Teisės aktų kodifikavimo prielaidos Lietuvoje. *Teisės problemos*, 2011, Nr. 4 (74), p. 73-75.

įsigalios suderinus šio kodekso tekstą su kitų kodifikuotų teisės aktų tekstais – Baudžiamojo proceso, Bausmių vykdymo ir Administracinių teisės pažeidimų kodeksais, o konkreči Baudžiamojo kodekso įsigaliojimo data būsianti nustatyta atskiru įstatymu. Dėl šios priežasties lygiagrečiai su naujo Baudžiamojo kodekso rengimu buvo koreguojamos senojo, taigi sovietinio, kodekso nuostatos.⁹² Sąlygos naujojo Baudžiamojo kodekso įsigaliojimui buvo sudarytos tik 2003 m. gegužės 1 d., kas reiškia tai, kad virš dešimt metų nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo buvo sėkmingai naudojamosi sovietiniu baudžiamuoju kodeksu.

Toliau analizuojant teisės šaltinių pokyčius, atkreiptinas dėmesys į tai, kad, lyginant su sovietine teise, Lietuvos Respublikoje buvo išplėsta poįstatyminių aktų leidyba, gerokai praplečiant subjektų, įgaliotų priimti poįstatyminius aktus, ratą. Atsižvelgiant į tai, kad poįstatyminių aktų leidybos kompetenciją Sovietų Sąjungoje turėjo tik keletas aukščiau nurodytų institucijų, Lietuvos Respublikoje tokią kompetenciją turi kur kas daugiau subjektų: Lietuvos Respublikos Seimas, Lietuvos Respublikos Prezidentas, Lietuvos Respublikos Vyriausybė, ministerijos, centrinės, teritorinės ir savivaldybių administracinės institucijos (pavyzdžiui, Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, Policijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos)⁹³ ir pan. Be kita ko, turint omenyje tai, kad sovietiniais įsakymais, kurie, kaip bebūtų, vis dėlto yra laikytini poįstatyminiais teisės aktais, buvo keičiami patys įstatymai, pabrėžtina tai, kad Lietuvos Respublikoje poįstatyminiai teisės aktai turi aiškiai apibrėžtą juridinę galią: Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra pažymėjęs, kad poįstatyminiu teisės aktu yra realizuojamos įstatymo normos, tačiau toks teisės aktas negali pakeisti paties įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios konkuruotų su įstatymo normomis, kadangi taip būtų pažeista Konstitucijoje įtvirtinta įstatymų viršenybė poįstatyminių aktų atžvilgiu.⁹⁴

Galiausiai, be pačių teisės aktų Lietuvos Respublikoje teisės šaltiniu tam tikra prasme yra laikoma ir teisės aktų rengimo medžiaga, dar kitaip vadinama prancūzų kalbos terminu *travaux preparatoires*. Parengiamoji medžiaga tampa svarbi tuomet, kuomet reikalinga

---

⁹² ANDRIULIS, V., et al. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 526.

⁹³ BAUBLYS, L., et al. *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: Leidykla MES, 2010, p. 264-265.

⁹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. vasario 4 d. nutarimu Nr. 120 „Dėl valstybei ar savivaldybėms nuosavybės teise priklausančių pastatų arba patalpų perdavimo už akcijas tvarkos“ patvirtintos valstybei ar savivaldybėms nuosavybės teise priklausančių pastatų arba patalpų perdavimo už akcijas tvarkos 3 punkto (1999 m. vasario 4 d. ir 2000 m. balandžio 14 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo 20 straipsnio 5 daliai (1998 m. gegužės 12 d. redakcija), byloje nr. 43/01 [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. prieiga per internetą: <<https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta308/content>>.

išsiaiškinti įstatymo leidėjo ketinimus, poziciją, kodėl buvo nustatytas būtent toks reguliavimas, kodėl tam tikras teisės aktas buvo priimtas, pakeistas ar neteko galios. Teisinga išvada dėl įstatymo leidėjo ketinimų, įstatymo tikslų galima tik išanalizavus ir įstatymo tekstą, ir jo rengimo medžiagą.⁹⁵ Kaip bebūtų, išanalizavus teismų praktiką matyti, kad tik nedaugelyje bylų yra nurodyta, kad teismas, priimdamas sprendimą, vadovavosi be kita ko ir įstatymų (ar kitų teisės aktų) parengiamąja medžiaga, tuo tarpu tokių bylų, kuriuose ištis būtų atlikta ne tik teisės akto, bet ir jo parengiamosios medžiagos analizė, yra vienetai.

3.3. *Soft law*

Kaip jau minėta aukščiau, teisė reaguoja į socialinius ir visuomeninius pokyčius ir tam, kad galėtų atitikti sparčiai vykstančius pokyčius ir sureguliuoti naujas situacijas, ji turėjo neišvengiamai pakeisti savo formą, priėmimo būdus bei poveikio teisinių santykių subjektams priemones. Ilgainiui tradiciniams įstatymams nesugebant patenkinti visų kylančių poreikių, greta žinomų teisės šaltinių susiformavo kokybiškai nauja teisinių santykių reguliavimo priemonė – teisių ir pareigų nesukuriantys, privalomos teisinės galios neturintys teisės aktai, kurie dažniausiai vadinami iš anglų kalbos pasiskolintu neverčiamu žodžių junginiu *soft law*.⁹⁶ *Soft law* pavyzdžiais galėtų būti įvairios ekspertų nuomonės, išvados, rekomendacijos, deklaracijos, papročiai, konvencijos, džentelmenų susitarimai, ketinimų protokolai, elgesio kodeksai ar įvairių nevalstybinių organizacijų įstatai (statutai) ir kt.⁹⁷

Be kita ko, galima išskirti *soft law* funkcijas, kurios bent iš dalies apibūdina šiuos teisės aktus: tai tokios teisinės priemonės, kurios pateikia idėjas ir mąstymo kryptį, yra argumentų šaltinis, įtraukia bendruomenę, kuri ją taiko ir kuriai ji yra taikoma, į įstatymo interpretavimą ir dialogą, išreiškia pagrindines bendruomenės idėjas bei realiai, nors ir skirtingai, nei tradicinės teisės normos, reguliuoja asmenų elgesį.⁹⁸

Turint omenyje tai, kad tradicinės teisės normos įtvirtina reikalavimus, draudimus ir leidimus atlikti tam tikrus veiksmus, *soft law* normoms yra būdingas kur kas švelnesnis tonas, tačiau dėl to šių normų turinys nė kiek ne mažiau svarbus ir sektinas, nei tradicinių

⁹⁵ MIKELĖNIENĖ, D. ir MIKELĖNAS, V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 1999, p. 245.

⁹⁶ MILIUVIENĖ, J. *Soft law* vaidmuo Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*, 2019, t. 26(1), p. 40-64.

⁹⁷ VAIČAITIS, V. A. Teisės normatyvumas ir Konstitucinio Teismo kompetencija. *Teisė*, 2012, t. 85, p. 61-76.

⁹⁸ ČIOČYS, R. *Bendrovių valdymo reglamentavimo Lietuvoje problemos*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013, p. 33-34.

teisės normų. Šis fenomenalus visuomeninių santykių reguliavimas laikytinas elgesio „orientyru“, kuris nėra grindžiamas valstybės prievarta. Savo prigimtimi tai yra atvira teisė, kuri labiau kviečia jos laikytis, nei gąsdina sankcijomis, kuri siūlo, labiau nei primeta, kuri nukreipia labiau, nei priverčia. Teisės aktų leidėjui pasirinkus būtent tokią – neįpareigojančią – santykių reguliavimo priemonę, matyti, kad yra siekiama įtikinti bei apsispręsti pačiam teisinių santykių subjektui pasirinkti ja naudotis. Apibūdinama kaip nauja teisės integracijos ir teisės koordinacijos priemonė, priešingai nei įsakančioji teisė, *soft law* siekia didesnio efektyvumo ir prieinamumo prie teisinių santykių subjektų.⁹⁹

Nors paskutiniu metu yra sparčiai išaugęs *soft law* teisės aktų skaičius, tai neturėtų būti vertinama kaip teisės sistemos silpnumo ar nepakankamumo požymis – tai kaip tik turėtų būti suprantama kaip prisitaikymas prie viso to. Prieštaringumo tarp *soft law* pripažinimo, šios teisės plėtros ir apskritai teisės kokybės nėra. Atvirkščiai, didėjantis šios teisės aktų kiekis liudija apie teisės sistemos išbaigtumą, joje buvusių spragų užpildymą, geresnių sprendimų paiešką ir atradimą, tad neatsitiktinai kuo toliau, tuo labiau įsitikinama, kad teisės lankstumas nesugriauna pačios teisės normos, kuri yra išreikšta tokiu aktu, ir vien tai, kad norma neturi privalomosios galios, nepadaro jos mažiau teisine.¹⁰⁰

3.4. Tarptautinė teisė

Kaip žinia, teisės šaltiniais paprastai taip pat yra laikomi ir visuotinai pripažinti tarptautinės teisės principai bei normos, formuluojamos tarpvalstybinėse sutartyse ir kituose tarptautinės teisės dokumentuose, kurie daro žymų poveikį įvairių šalių nacionalinėms teisės sistemoms.¹⁰¹

Atkūrusi nepriklausomybę, Lietuvos Respublika galėjo vėl įgyvendinti iki okupacijos įgytas teises ir vykdyti tada prisiimtus įsipareigojimus, kadangi tai išplaukė ir iš bendrojo teisės principo *pacta sunt servanda*, ir iš 1990 m. kovo 11 d. Akto nuostatos dėl Lietuvos Respublikos ištikimybės visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams. Antai ji atnaujino savo dalyvavimą tebegaliojusiose universaliose ir kitose daugiašalėse tarptautinėse sutartyse, sudarytose iki 1940 metų, be kita ko ir dėl to, kad Jungtinių Tautų Organizacijos Sekretoriatas pripažino, kad Baltijos valstybės liko daugiašalių tarptautinių sutarčių šalimis.¹⁰²

---

⁹⁹ MILIUVIENĖ, J. *Soft law* vaidmuo Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*, 2019, t. 26(1), p. 40-64.

¹⁰⁰ *Ibid.*

¹⁰¹ MAKSIMAITIS, M.. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918-1940 metais*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 121.

¹⁰² ŽALIMAS, D. *Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. tarptautiniai teisiniai pagrindai ir pasekmės*. Vilnius: Demokratinės politikos institutas, 2005, p. 218-224.

Sprendžiant tarptautinių sutarčių taikymo nacionalinėje teisėje problemą, neišvengiamai kyla klausimas, kokią vietą jos turi nacionalinės teisės sistemoje. 1991 m. Įstatymo dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių 12 straipsnis skelbia, kad Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys turi įstatymų galią. Be kita ko, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 1995 m. sausio 24 d. išvadoje paaiškino, kad ši nuostata reiškia, jog ratifikuota ir įsigaliojusi tarptautinė sutartis taps sudedamąja Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalimi ir turės būti taikoma kaip ir Lietuvos Respublikos įstatymai. Tuo tarpu neratifikuotų tarptautinių sutarčių juridinė galia buvo išaiškinta 1990 m. spalio 17 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarime, kuriuo buvo nustatyta, kad neratifikuotos tarptautinės sutartys neturi prieštarauti ne tik Lietuvos Respublikos Konstitucijai, bet ir įstatymams.¹⁰³

Taip pat, taikant Lietuvos Respublikos teisėje tarptautines sutartis, neišvengiamai gali kilti klausimas dėl jų prieštaravimo nacionalinės teisės normoms. Šiuo atveju, kaip tai yra nurodyta Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo 11 straipsnio 2 dalyje, jei įsigaliojusi ratifikuota Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis nustato kitokias normas negu Lietuvos Respublikos įstatymai, kiti teisės aktai, galiojantys šios sutarties sudarymo metu arba įsigalioję po šios sutarties įsigaliojimo, taikomos Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties nuostatos¹⁰⁴.

3.5. Europos Sąjungos teisė

2004 m. konstitucinis aktas “Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ (toliau – Konstitucinis aktas), kuris yra Lietuvos Respublikos Konstitucijos sudedamoji dalis, į Lietuvos Respublikos konstitucinę tikrovę įvedė konstitucinio suvereniteto subjektą – Europos Sąjungą. Lietuvos Respublika, priėmusi šį Konstitucinį aktą ir tapusi Europos Sąjungos, kaip tam tikros specifinės tarptautinės organizacijos, nare, kartu apribojo savo suverenias galias šios organizacijos naudai – kompetencijose, numatytose steigimo sutartyse. Šiame konstituciniame akte Europos Sąjunga iškyla kaip tam tikras tarptautinis (regioninis) darinys, egzistuojantis lygiagrečiai su nacionaline valstybe. Šia prasme Europos Sąjunga turi dvejopą pobūdį: viena vertus, ji pati yra sukurta nacionalinių valstybių ir tik iš jų egzistavimo gauna savo legitimumą, kita vertus, ji per savo institucijas

---

¹⁰³ ŽALIMAS, D. *Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. tarptautiniai teisiniai pagrindai ir pasekmės*. Vilnius: Demokratinės politikos institutas, 2005, p. 218-224.

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999-07-09, Nr. 60-1948.

yra suformulavusi Europos Sąjungos teisės viršenybės principą ir veikia kaip neutralus suverenus autoritetas, kuriam turi paklusti nacionalinių valstybių teisinės sistemos.¹⁰⁵

Kalbant apie Europos Sąjungos teisės normų tiesioginį veikimą bei taikymą Lietuvos Respublikos teisės sistemoje, paminėtina tai, kad Konstitucinio akto 2 dalis skelbia, kad Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Jeigu tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, Europos Sąjungos teisės normos taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus, išskyrus Lietuvos Respublikos Konstituciją. Tuo tarpu Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 33 straipsnio 3 dalis numato, kad teismai, nagrinėdami bylas, taiko Europos Sąjungos teisės normas ir vadovaujasi Europos Sąjungos teisminių institucijų sprendimais, taip pat jų prejudiciniais sprendimais Europos Sąjungos teisės aktų aiškinimo ir galiojimo klausimais.¹⁰⁶

Siekiant detaliau aptarti Europos Sąjungos teisės šaltinių taikymo ypatumus, pažymėtina, kad Europos Sąjungos steigimo sutartys, jas pildančios ir keičiančios sutartys, taip pat bendrieji teisės principai yra priskiriami prie pirminės teisės, kuri yra Europos Sąjungos teisės šaltinių hierarchijos viršūnėje, o Europos Sąjungos institucijų priimti teisės aktai yra priskiriami prie antrinės (išvestinės) teisės ir, atitinkamai, užima antrąją vietą hierarchijoje. Europos Teisingumo Teismo ir nacionalinių teismų praktikoje yra pripažinta, kad Europos Sąjungos pirminės teisės ir Europos Sąjungos susitarimų su trečiosiomis valstybėmis, taip pat Europos Sąjungos reglamentų ir sprendimų normos tiesiogiai veikia ir yra taikomos valstybių narių vidaus teisėje, jei jos aiškiai nustato teisės subjektų teises ir pareigas, taigi tiesioginis veikimas priklauso nuo tokios normos pobūdžio, tai yra, ar ji yra pakankamai aiški, nedviprasmiška ir besąlygiška. Kaip bebūtų, ne visų Europos Sąjungos antrinės teisės aktų normos, net tada, kai jos pakankamai aiškios ir nedviprasmiškos, gali tiesiogiai veikti ir būti taikomos nacionalinėje teisėje¹⁰⁷, todėl šiuo atveju reikia vadovautis Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 288 straipsnio nuostatomis: „Vykdamos Sąjungos kompetenciją, institucijos priima reglamentus, direktyvas, sprendimus, rekomendacijas ir nuomones. Reglamentas yra taikomas visuotinai. Jis privalomas visas ir tiesiogiai taikomas visose valstybėse narėse. Direktyva yra privaloma kiekvienai valstybei narei, kuriai ji skirta, rezultato, kurį reikia pasiekti, atžvilgiu, bet nacionalinės valdžios institucijos pasirenka jos įgyvendinimo formą ir būdus. Sprendimas yra privalomas visas.

---

¹⁰⁵ VAIČAITIS, V. A. Suvereniteto samprata ir 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Iš *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmis: patirtis ir iššūkiai*: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2012, p. 113.

¹⁰⁶ BIRMONTIENĖ, T., et al. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 275-277.

¹⁰⁷ *Ibid.*

Sprendimas, kuriame nurodomi jo adresatai, yra privalomas tik tiems adresatams. Rekomendacijos ir nuomonės neturi privalomosios galios“.¹⁰⁸

3.6. Teisės perspektyvos

Aukščiau aptarus Vakarų teisės tradicijų konvergencijos aspektus, realu tampa analizuoti ir pasaulinės teisės plėtros galimybes. Nors galiojančios pasaulinės teisės sistemos šiandien dar nėra, galbūt ji bus dar ir ne rytoj, tačiau vis drąsiau yra pasisakoma, kad to reikėtų siekti¹⁰⁹, ir priemonė visam tam turėtų būti lyginamoji teisė. Lyginamoji teisė pamažu turėtų panaikinti atsitiktinius įstatymų leidybos skirtumus, kurie skiria vienos civilizacijos ir tos pačios ekonominės formacijos tautas. Ji turi sumažinti teisinio reguliavimo skirtumus, kurių nesukūrė tautos politinė, moralinė arba socialinė individualybė, tačiau jie yra istoriškai atsitiktinai susiformavę arba egzistuoja dėl efemerškų ar kitokių priežasčių. Nuo to laiko su lyginamąja teise nenutrūkstamai dirbama, nors egzistencinis žmonių suvokimas labai pakito ir tikrai susilpnino tikėjimą universalia žmonių teise. Nepaisant šio skeptiško požiūrio į pasaulį, lyginamoji teisė buvo plėtojama ir nuolatos praturtinama: geriau suvokta jos esmė, patobulinti metodai, kukliau apibrėžti jos tikslai, o įsitikinimas, jog ji yra būtina ir naudinga, nepakito.¹¹⁰

Nesuklysimė sakydami, kad pasaulinės teisės koncepcija tiesiogiai gali būti susieta, o gal net ir nulemta globalizacijos procesų, apimančių įvairias kiekvienos valstybės reguliavimo sritis. Ekonominė, kultūrinė, politinė ar socialinė globalizacija sukuria ir teisinės globalizacijos poreikį, nes globalus valdymas turi būti pagrįstas teisiniais – teisėtais pagrindais¹¹¹, dėl to teisinėje bendruomenėje buvo keliamos vienokio ar kitokio masto teorijos globalizuoti teisę.

Viena iš tokių teorijų buvo globalios administracinės teisės sukūrimo teorija, kurioje yra gvildinama, kaip tarptautinėje erdvėje veikiantys subjektai gali sėkmingai įgyvendinti administracinio - reguliacinio pobūdžio funkcijas. Globalios administracinės teisės doktrinos mokslininkai gana radikaliai teigia, kad vidaus valstybinės ir tarptautinės teisės skirtumas tampa mažiau pagrindžiamas, vis labiau plinta lanksčios teisės normų kūrimo formos, laipsniškai mažėja valstybių suvereni lygybė ir vis labiau abejojama tarptautinės

---

¹⁰⁸ Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija. OJ 2012, C 326/47.

¹⁰⁹ GALGINAITIS, J. Teisinė sistema ir pagrindinės jos sistemos kaip lyginamosios teisėtyros objektas. *Teisė*, 2002, 44, p. 31-41.

¹¹⁰ KOTZ, H. ir ZWEIGERT, K. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 18.

¹¹¹ BALTŪSIS, I., et al. *Konstitucionalizmas ir teisės politika Europos Sąjungoje*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 616-620.

teisės legitimumu. Formuojasi pasaulinė administracinė erdvė, kurioje beveik sunaikinama griežta vidaus ir tarptautinių santykių dichotomija.¹¹²

Be kita ko, tam tikro masto globalizacijos idėja galima laikyti ir bandymą priimti „Europos Konstituciją“. 2004 m. spalio 29 d. dvidešimt penkių Europos Sąjungos valstybių narių ir trijų šalių kandidačių vadovai pasirašė Sutartį dėl Konstitucijos Europai, kuriai buvo vienbalsiai pritarta tų pačių metų birželio 18 d. Sutartis dėl Konstitucijos Europai dar vadinama Konstitucija, Konstitucijos projektu ir Konstitucine sutartimi, buvo parengta Konvento dėl Europos Sąjungos ateities metu nuo 2002 m. vasario 28 d. iki 2003 m. liepos 10 d. Ši sutartis turėjo įsigalioti tuomet, kai visos pasirašiusios valstybės ratifikuos ją, laikydamosis savo konstitucinės tvarkos, tačiau šis dokumentas liko projektu, dviejų valstybių narių piliečių referendumuose atmetus šios „Europos Konstitucijos“ tekstą.¹¹³

Taigi, galima teigti, kad lyginamųjų teisės tyrimų rezultatai kloja tvirtą pamatą sukurti universalią teisės teoriją. Ateityje lyginamosios teisės tikslai turėtų siekti dar toliau, būtent – pakilti virš nacionalinės teisės ir lyginamuoju pagrindu plėtoti savitą universalią sistemą.¹¹⁴

---

¹¹² BALTŪSIS, I., *et al.* *Konstitucionalizmas ir teisės politika Europos Sąjungoje*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 616-620.

¹¹³ VIDRINSKAITĖ, S. Europos Sąjungos Konstitucija Lietuvos konstitucinėje tikrovėje. *Jurisprudencija*, 2005, t. 77(69), p. 99-107.

¹¹⁴ GALGINAITIS, J. Teisinė sistema ir pagrindinės jos sistemos kaip lyginamosios teisėtyros objektas. *Teisė*, 2002, 44, p. 31-41.

IŠVADOS

1. Teisės šaltiniais Sovietų Sąjungoje buvo laikomi skirtingos prigimties valstybės organų išleisti aktai – įstatymai, įsakymai bei kiti poįstatyminiai teisės aktai. Teisės šaltiniais taip pat laikomos ir norminės sutartys bei teisiniai papročiai, neužimantys reikšmingos vietos sovietinės teisės sistemoje. Tuo tarpu Lietuvos Respublikoje teisės šaltiniai apibrėžiami kaip žmonių interesai ir tuos interesus teisės normomis paverčiančios teisėkūros procedūros, bei turima kur kas daugiau formų teisės šaltinių hierarchijoje, kurie, priešingai nei sovietinėje teisėje, yra aiškios ir atskiros juridinės galios: Konstitucija, teisės principai, tarptautinė teisė ir Europos Sąjungos teisė, nacionalinė teisė, norminės sutartys, teisinis paprotys, teismų praktika bei teisės doktrina.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje buvo suderintas Lietuvos istorinis konstitucinis paveldas ir Europoje bei pasaulyje sukaupia naujųjų laikų demokratinio konstitucionalizmo raidos patirtis. Kartu su Lietuvos Respublikos Konstitucijos sukūrimu Lietuvos Respublikoje atsirado ir naujo pobūdžio teisės šaltinių – konstituciniai įstatymai, konstitucinė teismo precedento doktrina ir konstitucinė jurisprudencija bei oficiali konstitucinė joje formuojama doktrina, kuri buvo Lietuvos Respublikos Konstitucijos pagrindu sukurtos naujos institucijos – Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo – veiklos rezultatas.
3. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę buvo sudarytos sąlygos tęsti teisės mokslo raidą, kuri sovietmečiu buvo iš esmės sustojusi, nes pasižymėjo pataikūniškumu sovietinei valdžiai ir dogmatizmu.
4. Lietuvos Respublika atnaujino savo narystę ar prisijungė prie naujų tarptautinių sutarčių, dėl ko tarptautinės sutartys ir bendrieji tarptautinės teisės principai tapo Lietuvos Respublikos teisės šaltiniais. Be kita ko, Lietuvos Respublika taip pat įstojo ir į Europos Sąjungą, todėl Europos Sąjungos teisės normos taip pat tapo sudedamąja Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalimi.
5. Atsižvelgiant į tai, kad teisinėje bendruomenėje jau buvo pateiktų tam tikro masto teisės globalizacijos idėjų, susijusių ar netgi nulemtų pasaulyje vykstančių kitų (ne teisės) sričių globalizacijos procesų, yra pagrindo manyti, kad ateityje taip pat bus keliamos teorijos universalios teisės sukūrimui, kas gali būti pasiekta pasitelkiant lyginamąją teisę.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Teisės norminiai aktai

1.1. Lietuvos Respublikos teisės norminiai aktai

- 1.1.1. Lietuvos Respublikos konstitucinių įstatymų sąrašo konstitucinis įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012-03-27, Nr. 36-1772;
- 1.1.2. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos aktas dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo. *Lietuvos aidas*, 1990-03-16, Nr. 11-0;
- 1.1.3. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos aktas dėl 1938 m. gegužės 12 d. Lietuvos Konstitucijos galiojimo atstatymo. *Lietuvos aidas*, 1990-03-16, Nr. 11-0;
- 1.1.4. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Laikinojo Pagrindinio įstatymo. *Vyriausybės žinios*, 1990-03-31, Nr. 9-224;
- 1.1.5. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl valstybės pavadinimo ir herbo. *Lietuvos aidas*, 1990-03-16, Nr. 11-0;
- 1.1.6. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999-07-09, Nr. 60-1948;
- 1.1.7. Lietuvos Respublikos teritorijoje galiojančių teisės aktų, priimtų iki 1990 m. kovo 11 d., pripažinimo netekusiais galios įstatymas. *Valstybės žinios*, 1997-11-28, Nr. 108-2729.

1.2. Europos Sąjungos teisės aktai

- 1.2.1. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija. OJ 2012, C 326/47.

2. Konstitucinio Teismo doktrina

- 2.1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo 4 straipsnio 1 ir 2 dalių, 5 straipsnio 1 ir 3 dalių, 7 straipsnio 3 dalies 1 punkto, 4, 5 ir 6 dalių, šio įstatymo priedėlio II skirsnio, Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių

rodiklių patvirtinimo įstatymo 6 priedėlio, Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo pakeitimo įstatymo 9 straipsnio, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 29 d. nutarimo Nr. 499 „Dėl valstybinės valdžios, valstybės valdymo ir teisėsaugos organų vadovų bei kitų pareigūnų laikinos bandomosios darbo apmokėjimo tvarkos“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 24 d. nutarimo Nr. 666 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų, prokuratūros sistemos ir Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento pareigūnų bei kitų darbuotojų darbo apmokėjimo“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gruodžio 28 d. nutarimo Nr. 1494 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 30 d. nutarimo Nr.689 „Dėl teisėtvarkos, teisėsaugos ir kontrolės institucijų vadovaujančiųjų pareigūnų ir valdininkų darbo apmokėjimo“ dalinio pakeitimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucija, byloje Nr. 13/2000-14/2000-20/2000-21/2000-22/2000-25/2000-31/2000-35/2000-39/2000-8/01-31/01 [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta327/content>>.

2.2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. vasario 4 d. nutarimu Nr. 120 „Dėl valstybei ar savivaldybėms nuosavybės teise priklausančių pastatų arba patalpų perdavimo už akcijas tvarkos“ patvirtintos valstybei ar savivaldybėms nuosavybės teise priklausančių pastatų arba patalpų perdavimo už akcijas tvarkos 3 punkto (1999 m. vasario 4 d. ir 2000 m. balandžio 14 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo 20 straipsnio 5 daliai (1998 m. gegužės 12 d. redakcija), byloje nr. 43/01 [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.]. prieiga per internetą: <[https://www. https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta308/content](https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta308/content)>.

2.3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 86, 87 straipsnių papildymo bei pakeitimo ir įstatymo papildymo 88¹ straipsniu įstatymo 4 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 11 d. nutarimo nr. 457 „Dėl Vilniaus apskrities viršininko atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 9 straipsnio 1 daliai, byloje nr. 21/2003

- [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 10 d.]. prieiga per internetą: <<https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta285/content>>.
- 2.4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, byloje Nr. 33/03 [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta202/content>>.
- 2.5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 06 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio pavadinimo „Konstitucinis Teismas – teisminė institucija“ ir šio straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, byloje nr. 12/06 [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta214/content>>.
- 2.6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. kovo 15 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. vasario 06 d. nutarimu Nr. 177 „Dėl skirtų realizuoti netauriųjų metalų laužo ir atliekų supirkimo licencijavimo taisyklių patvirtinimo“ (2004 m. rugpjūčio 31 d. redakcija) patvirtintų skirtų realizuoti netauriųjų metalų laužo ir atliekų supirkimo licencijavimo taisyklių (2004 m. rugpjūčio 31 d. redakcija) 34 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, byloje nr. 19/06-20/06 [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. balandžio 19 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta490/content>>.

3. Specialioji literatūra

3.1. Specialioji literatūra lietuvių kalba

- 3.1.1. AMBRASAITĖ-BALYNIENĖ, G., *et al.* *Lietuvos teisė, 1918-2018 m.: šimtmečio patirtis ir perspektyvos*: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2018.
- 3.1.2. ANDRIULIS, V., *et al.* *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002.

- 3.1.3. BALTŪSIS, I., *et al. Konstitucionalizmas ir teisės politika Europos Sąjungoje*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
- 3.1.4. BAUBLYS, L., *et al. Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: Leidykla MES, 2010, p. 162
- 3.1.5. BIRMONTIENĖ, T., *et al. Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002.
- 3.1.6. BIRMONTIENĖ, T., *et al. Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda: kolektyvinė monografija*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2007.
- 3.1.7. ČIOČYS, R. *Bendrovių valdymo reglamentavimo Lietuvoje problemos: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S)*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013, p. 33-34.
- 3.1.8. GALGINAITIS, J. Teisinė sistema ir pagrindinės jos sistemos kaip lyginamosios teisėtyros objektas. *Teisė*, 2002, 44.
- 3.1.9. GLENDON, M. A., GORDON, M. W., ir OSAKWE, C. *Vakarų teisės tradicijos*. Vilnius: Pradai, 1993.
- 3.1.10. KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius, 2002.
- 3.1.11. KOTZ, H. ir ZWEIGERT, K. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001.
- 3.1.12. KŪRIS, E. Konstitucijos aiškinimas, konstitucinės teisės šaltiniai ir besikeičianti konstitucinės teisės paradigma. *Teisės problemos*, 2003, Nr. 3.
- 3.1.13. KŪRIS, E. Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai. *Jurisprudencija*, 2009, 2(116).
- 3.1.14. KŪRIS, E. Konstitucija, teisėkūra ir konstitucinė kontrolė: retrospekciniai ir metodologiniai svarstymai. Iš *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2012.
- 3.1.15. LANKAUSKAS, M. Teisės aktų kodifikavimo prielaidos Lietuvoje. *Teisės problemos*, 2011, Nr. 4 (74).
- 3.1.16. MAKSIMAITIS, M. ir VANSEVIČIUS, S. *Lietuvos valstybės ir teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 1997.
- 3.1.17. MAKSIMAITIS, M.. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918-1940 metais*. Vilnius: Justitia, 2001.

- 3.1.18. MAKSIMAITIS, M. Penki okupacijos dešimtmečiai šimtametėje Lietuvos teisės raidos panoramoje. *Teisė*, 2019, vol. 111.
- 3.1.19. MIKELĖNIENĖ, D. ir MIKELĖNAS, V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 1999.
- 3.1.20. MILIUVIENĖ, J. *Soft law* vaidmuo Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*, 2019, t. 26(1), p. 40-64.
- 3.1.21. PRAPIESTIS, J. Valstybingumo atkūrimo ir konstitucinio įtvirtinimo ištakose. *Jurisprudencija*, 2012, 19(3).
- 3.1.22. SINKEVIČIUS, V. Kovo 11-oji: nepriklausomybės atkūrimo teisinė konstrukcija [interaktyvus] [žiūrėta 2020 m. vasario 06 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-03-09-vytautas-sinkevicius-kovo-11-oji-nepriklausomybes-atkurimo-teisine-konstrukcija/41653?fbclid=IwAR0p1oIgaNRsyfFOOMmtdzzo5v1tJSQRGfflh0pletzK2ZlvEI064BFUFaw>.
- 3.1.23. ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2003.
- 3.1.24. ŠILEIKIS, E. Penkiolika Konstitucijos metų ir Konstitucinio Teismo naujadarai. *Justitia*, 2007, 4(66).
- 3.1.25. ŠTROMAS, A. *Konstitucijos privalumai ir trūkumai*. Vilnius: Laisvės horizontai, 2001.
- 3.1.26. VAIČAITIS, V. A. *Konstitucinių įstatymų fenomenas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
- 3.1.27. VAIČAITIS, V. A. Suvereniteto samprata ir 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Iš *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai*: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2012.
- 3.1.28. VAIČAITIS, V. A. Teisės normatyvumas ir Konstitucinio Teismo kompetencija. *Teisė*, 2012, t. 85, p. 61-76.
- 3.1.29. VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Ketvirtasis leidimas. Vilnius, Justitia, 2014.
- 3.1.30. VALANČIUS, K. L. *Teisės pagrindai: konstitucionalistinis aspektas*. Vilnius: Technika, 2008.
- 3.1.31. VIDRINSKAITĖ, S. Europos Sąjungos Konstitucija Lietuvos konstitucinėje tikrovėje. *Jurisprudencija*, 2005, t. 77(69).

- 3.1.32. ŽALIMAS, D. *Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. tarptautiniai teisiniai pagrindai ir pasekmės*. Vilnius: Demokratinės politikos institutas, 2005.
- 3.1.33. ŽILYS, J. 1992 m. spalio 25 d. Lietuvos Respublikos Konstitucija Lietuvos konstitucinio paveldo politiniuose teisiniuose kontekstuose. Iš *Teisės raida: retrospektyva ir perspektyva*: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys Liber Amicorum Mindaugui Maksimaičiui. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.

3.2. Specialioji literatūra rusų kalba

- 3.2.1. ДАВИД, Р. *Основные правовые системы современности*. Москва: Издательство "Прогресс", 1967.
- 3.2.2. *Теория государства и права*: коллективная монография. Москва: Издательство Юридическая литература, 1965.

SANTRAUKA

Lietuvos teisės šaltiniai. Pokyčiai nuo 1990 m.

Lietuvai 1990 m. kovo 11 d. atkūrus nepriklausomybę ir išsivadavus iš sovietinės okupacijos gniaužtų kilo nemenkas uždavinys – sukurti Lietuvos Respublikos teisinę sistemą, kadangi buvusi Lietuvos teisinė sistema okupacijos metais buvo sunaikinta ir Lietuvai bene penkiasdešimčiai metų buvo primesti sovietinės teisės aktai. Atsižvelgiant į tai, kyla natūralus poreikis apžvelgti, kokie teisės šaltinių pokyčiai įvyko reformuojant teisinę sistemą bei aptarti galimus teisės šaltinių pokyčius ateityje.

Aiškumo ir tikslumo dėlei, kokie būtent pokyčiai bus analizuojami, šiame magistro darbe pirmiausiai yra pateikiamos sovietinės teisės ir Lietuvos teisės šaltinių definicijos, bei, atitinkamai, sovietinės teisės ir Lietuvos teisės šaltinių klasifikacijos, kurias palyginus matyti, kad Lietuvos Respublika turi kur kas daugiau teisės šaltinių formų, nei sovietinė teisė.

Magistro darbe taip pat atskleidžiama Lietuvos Respublikos Konstitucijos, kaip aukščiausiojo teisės akto, sukūrimo reikšmė, kuri be kita ko sietina ir su konstitucinių įstatymų, teismo precedento, konstitucinės jurisprudencijos bei joje formuojamos oficialios konstitucinės doktrinos atsiradimu Lietuvos Respublikos teisės šaltinių sistemoje.

Atsižvelgiant į tai, kad sovietmečiu iš esmės buvo sustojusi Lietuvos teisės mokslo ir teisės mokslo apskritai raida, o atkūrus Lietuvos nepriklausomybę buvo sudarytos sąlygos toliau plėtoti teisės mokslą, šiame darbe nurodoma ir teisės mokslo reikšmė Lietuvos Respublikos teisės šaltinių sistemoje.

Beatodairiškai sutinkant, kad tarptautinės teisės taisyklės padarė tam tikrą poveikį Lietuvos Respublikos teisėje, darbe analizuojama ir tarptautinė teisė bei Europos Sąjungos teisė, kaip sudedamosios Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalys.

Galiausiai, kadangi pasaulyje vykstantys globalizacijos procesai nulėmė ir tam tikro masto teisės globalizacijos idėjų atsiradimą, darbe yra aptariamas ir galimas universalios teisės teorijos sukūrimas.

SUMMARY

Sources of Lithuanian Law. Changes since 1990

Since Lithuania restored its independence on 11th of March, 1990 and regained the sovereignty, it faced a task of establishment of legal system of Republic of Lithuania as a result of destruction of its legal system made by Soviet Union which then forced Lithuania to adopt soviet legal acts. On this basis it is necessary to review what changes of sources of Law have happened and discuss changes of sources of Law possible in the future.

To make it clear what changes are going to be analyzed in this final master thesis there are given definitions of source of Law adopted by Soviet Union and Lithuania as well as classification of sources of soviet Law and Lithuania, compared which it comes to conclusion that there are more sources of Law of Republic of Lithuania than of soviet law.

In this final master thesis is revealed the significance of establishment of Constitution of the Republic of Lithuania as of supreme law which is also related to establishment of constitutional acts, legal precedent, constitutional jurisprudence and official constitutional doctrine in the system of sources of Law of the Republic of Lithuania.

As far as legal science of Lithuania and legal science itself were ceased for the period of soviet occupation and since Lithuania restored its independence there were made circumstances to continue the development of legal science, in this final master thesis is specified the meaning of legal science in the system of sources of Law of the Republic of Lithuania.

Decisively agreeing that rules of international law have made some impact to the Lithuanian Law, in this final thesis are analyzed international law and law of the European Union as elements of the legal system of the Republic of Lithuania.

After all, regarding to that processes of globalisation have caused the establishment of ideas of legal globalisation of some scale, in this final master thesis is also discussed the possible establishment of the theory of universal law.